

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
ΡΑΟΛΟ MENGOZZI
της 30ής Νοεμβρίου 2010¹

I — Εισαγωγή

επαγγέλματος του μηχανικού περιβάλλοντος, κατά την έννοια της ανωτέρω οδηγίας.

1. Στο πλαίσιο της υπό κρίση προδικαστικής παραπομπής, το Δικαστήριο καλείται να αποσαφηνίσει τις εφαρμοστέες προϋποθέσεις αναγνώρισεως, υπό το φως της οδηγίας 89/48/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Δεκεμβρίου 1988, σχετικά με ένα γενικό σύστημα αναγνώρισεως των διπλωμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσεως που πιστοποιούν επαγγελματική εκπαίδευση ελάχιστης διάρκειας τριών ετών², όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2001/19/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Μαΐου 2001³ (στο εξής: οδηγία 89/48), όταν η αιτούμενη έγκριση ασκήσεως επαγγελματικής δραστηριότητας αφορά δραστηριότητα εξομοιούμενη προς νομοθετικώς κατοχυρωμένη δραστηριότητα εντός του κράτους μέλους εκπαίδευσεως, κατά την έννοια του άρθρου 1, στοιχείο δ', δεύτερο εδάφιο, της εν λόγω οδηγίας και εφόσον ο αιτών δεν είναι πλήρες μέλος της οικείας επαγγελματικής οργανώσεως. Παράλληλα, το Δικαστήριο θα κληθεί να απαντήσει επί του ερωτήματος αν η άσκηση ερευνητικής δραστηριότητας στον τομέα της μηχανικής περιβάλλοντος δύναται να εκληφθεί ως πραγματική άσκηση του

II — Το νομικό πλαίσιο

A — Το παράγωγο δίκαιο της Ενώσεως

1. Η οδηγία 89/48

2. Η οδηγία 89/48 αποτελεί το συναφές νομικό πλαίσιο κατά τον χρόνο επελεύσεως των πραγματικών περιστατικών της κύριας δίκης, μολονότι καταργήθηκε έκτοτε⁴.

3. Κατά την οδηγία 89/48, ειδικότερα δε βάσει του άρθρου 1, στοιχείο α', πρώτο εδάφιο, αυτής, ως δίπλωμα νοείται:

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

2 — ΕΕ L 19, σ. 16.

3 — ΕΕ L 206, σ. 1.

4 — Βλ. σημεία 12 επ. των προτάσεών μου.

«οποιοδήποτε δίπλωμα, πιστοποιητικό ή άλλος τίτλος ή οποιοδήποτε σύνολο τέτοιων διπλωμάτων, πιστοποιητικών ή άλλων τίτλων:

- [χορηγηθέν] από αρμόδια αρχή κράτους μέλους, η οποία έχει οριστεί σύμφωνα με τις νομοθετικές, κανονιστικές ή διοικητικές διατάξεις του εν λόγω κράτους μέλους,
- από το οποίο προκύπτει ότι ο κάτοχός του παρακολούθησε με επιτυχία κύκλο σπουδών μετά τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, διάρκειας τουλάχιστον τριών ετών ή ισοδύναμης διάρκειας με ελαστική παρακολούθηση, σε πανεπιστήμιο ή ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα ή άλλο ίδρυμα του αυτού εκπαιδευτικού επιπέδου και, ενδεχομένως, ότι παρακολούθησε με επιτυχία την επαγγελματική εκπαίδευση η οποία απαιτείται επιπλέον του κύκλου σπουδών μετά τη δευτεροβάθμια, και
- από το οποίο προκύπτει ότι ο κάτοχός του διαθέτει τα απαιτούμενα επαγγελματικά προσόντα για να αναλάβει ή να ασκήσει [νομοθετικώς κατοχυρωμένο στο εν λόγω κράτος μέλος] επάγγελμα,

εφόσον η [πιστοποιούμενη] από το εν λόγω δίπλωμα, πιστοποιητικό ή άλλον τίτλο εκπαίδευση έχει πραγματοποιηθεί κατά το μεγαλύτερο της μέρος εντός της Κοινότητας, ή εφόσον ο κάτοχος του έχει τριετή επαγγελματική πείρα [βεβαιούμενη] από το κράτος μέλος το οποίο έχει αναγνωρίσει ένα εξωκοινοτικό δίπλωμα, πιστοποιητικό ή άλλο τίτλο.»

4. Το άρθρο 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 89/48 ορίζει ως «νομοθετικά κατοχυρωμένο επάγγελμα» τη «δραστηριότητα ή το σύνολο των νομοθετικώς κατοχυρωμένων επαγγελματικών δραστηριοτήτων στις οποίες συνίσταται το συγκεκριμένο επάγγελμα εντός κράτους μέλους».

5. Κατά το άρθρο 1, στοιχείο δ', πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 89/48, ως νομοθετικώς κατοχυρωμένη επαγγελματική δραστηριότητα νοείται:

«[...] επαγγελματική δραστηριότητα για την πρόσβαση στην οποία, την [άσκησή της ή τον τρόπο ασκήσεώς της] εντός κράτους μέλους απαιτείται, αμέσως ή εμμέσως, βάσει νομοθετικών, κανονιστικών ή διοικητικών διατάξεων, η κατοχή διπλώματος. Τρόπους ασκήσεως νομοθετικώς κατοχυρωμένης επαγγελματικής δραστηριότητας συνιστούν ιδίως:

- η άσκηση δραστηριότητας υπό επαγγελματικό τίτλο, εφόσον η χρήση του τίτλου αυτού επιτρέπεται μόνον στους κατέχοντες δίπλωμα καθοριζόμενο βάσει νομοθετικών, κανονιστικών ή διοικητικών διατάξεων [...].»

6. Το άρθρο 1, στοιχείο δ', δεύτερο και τρίτο εδάφιο, της οδηγίας 89/48 προβλέπει:

«[Σε περίπτωση μη εφαρμογής του πρώτου εδαφίου, εξομοιώνεται προς νομοθετικώς κατοχυρωμένη επαγγελματική δραστηριότητα] η επαγγελματική δραστηριότητα των μελών ενώσεως ή οργανώσεως, κύριος στόχος των

οποίων είναι η προαγωγή και η διατήρηση της στάθμης του οικείου επαγγέλματος σε υψηλά επίπεδα, και οι οποίες, για την επίτευξη αυτού του στόχου, τυγχάνουν αναγνωρίσεως υπό ειδική μορφή σε κράτος μέλος και

— χορηγούν στα μέλη τους δίπλωμα,

— υποβάλλουν τα μέλη τους σε επαγγελματικούς κανόνες τους οποίους θεσπίζουν οι ίδιες, και

— παρέχουν σ' αυτά το δικαίωμα να κάνουν χρήση τίτλου ή συντομογραφίας ή ιδιότητας που αντιστοιχεί προς αυτό το δίπλωμα.

Στο παράρτημα της οδηγίας απαντά ενδεικτικός κατάλογος των ενώσεων ή οργανώσεων οι οποίες πληρούν, κατά τον χρόνο εκδόσεως της παρούσας οδηγίας, τις προϋποθέσεις του δεύτερου εδαφίου. Όταν κράτος μέλος αναγνωρίζει μια ένωση ή οργάνωση σύμφωνα με το δεύτερο εδάφιο ενημερώνει συναφώς την Επιτροπή η οποία δημοσιεύει την πληροφορία αυτή στην *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*».

7. Το άρθρο 1, στοιχείο ε', της οδηγίας 89/48 διευκρινίζει ότι ως «επαγγελματική πείρα» νοείται «η πραγματική και [νόμιμη] άσκηση του οικείου επαγγέλματος εντός κράτους μέλους».

I - 2592

8. Το άρθρο 2, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 89/48 προβλέπει ότι: «[η] παρούσα οδηγία εφαρμόζεται στους υπηκόους κράτους μέλους οι οποίοι επιθυμούν να ασκήσουν ως ελεύθεροι επαγγελματίες ή μισθωτοί νομοθετικώς κατοχυρωμένο επάγγελμα σε κράτος μέλος υποδοχής».

9. Το άρθρο 3 της οδηγίας 89/48 έχει ως εξής:

«Όταν, στο κράτος μέλος υποδοχής, η πρόσβαση σε νομοθετικά κατοχυρωμένο επάγγελμα ή η [άσκησή] του προϋποθέτει την κατοχή διπλώματος, η αρμόδια αρχή δεν μπορεί να αρνείται σε υπήκοο κράτους μέλους την πρόσβαση στο επάγγελμα αυτό ή την [άσκησή] του, υπό τους ίδιους όρους με τους ημεδαπούς, επικαλούμενη την έλλειψη προσόντων:

α) αν ο αιτών κατέχει το δίπλωμα που επιβάλλεται από άλλο κράτος μέλος για την πρόσβαση στο εν λόγω επάγγελμα ή την [άσκησή] του στο έδαφός του και το οποίο έχει ληφθεί σε ένα κράτος μέλος, ή

β) αν ο αιτών έχει [ασκήσει] το επάγγελμα αυτό με πλήρη απασχόληση επί δύο έτη κατά τη διάρκεια των δέκα τελευταίων ετών σε άλλο κράτος μέλος που δεν κατοχυρώνει νομοθετικά αυτό το επάγγελμα, κατά την έννοια του άρθρου 1, στοιχείο γ', και του άρθρου 1, στοιχείο δ',

πρώτο εδάφιο, και έχει αποκτήσει έναν ή περισσότερους τίτλους εκπαίδευσης:

- που έχουν χορηγηθεί από αρμόδια αρχή κράτους μέλους, η οποία έχει οριστεί σύμφωνα με τις νομοθετικές, κανονιστικές ή διοικητικές διατάξεις του κράτους αυτού,
- από τους οποίους προκύπτει ότι ο κάτοχός τους παρακολούθησε με επιτυχία κύκλο σπουδών μετά τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, διάρκειας τουλάχιστον τριών ετών, ή ισοδύναμης διάρκειας με ελαστική παρακολούθηση, σε πανεπιστήμιο ή ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα ή άλλο ίδρυμα του αυτού εκπαιδευτικού επιπέδου ενός κράτους μέλους και, ενδεχομένως, ότι παρακολούθησε με επιτυχία την επαγγελματική εκπαίδευση που απαιτείται επιπλέον του κύκλου σπουδών μετά τη δευτεροβάθμια, και
- που προετοίμασαν τον αιτούντα για την [άσκηση] του εν λόγω επαγγέλματος.

[Πάντως], τα κατά το πρώτο εδάφιο δύο έτη επαγγελματικής πείρας δεν είναι υποχρεωτικά όταν ο ή οι τίτλοι εκπαίδευσης τους οποίους κατέχει ο αιτών και στους οποίους αναφέρεται το παρόν σημείο πιστοποιούν νομοθετικά κατοχυρωμένη εκπαίδευση.

Εξομοιώνεται στον κατά το πρώτο εδάφιο τίτλο εκπαίδευσης οποιοσδήποτε τίτλος ή το σύνολο τίτλων τον οποίον έχει χορηγήσει

αρμόδια αρχή εντός κράτους μέλους εφόσον πιστοποιεί εκπαίδευση κτηθείσα εντός της Κοινότητας και αναγνωριζόμενη από το οικείο κράτος μέλος ως εκπαίδευση ισοδύναμου επιπέδου, υπό την προϋπόθεση ότι η αναγνώριση αυτή έχει κοινοποιηθεί στα άλλα κράτη μέλη και στην Επιτροπή.»

10. Το άρθρο 9, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 89/48 εξαγγέλλει ότι «[τ]α κράτη μέλη ορίζουν [εντός της προβλεπόμενης στο άρθρο 12 προθεσμίας] τις αρμόδιες να δέχονται τις αιτήσεις και να λαμβάνουν τις κατά την παρούσα οδηγία αποφάσεις αρχές».

11. Στο παράρτημα I της οδηγίας 89/48 το Engineering Council περιλαμβάνεται στον κατάλογο των ενώσεων ή των επαγγελματικών οργανώσεων οι οποίες πληρούν τις προϋποθέσεις του άρθρου 1, στοιχείο δ', δεύτερο εδάφιο.

2. Η οδηγία 2005/36/EK

12. Η οδηγία 2005/36/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Σεπτεμβρίου 2005, σχετικά με την αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων (στο εξής: οδηγία 2005/36)⁵ αντικατέστησε

⁵ — EEL 255, σ. 22.

από τις 20 Οκτωβρίου 2007 την οδηγία 89/48⁶.

13. Σύμφωνα με τη δέκατη τέταρτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 2005/36, «ο μηχανισμός αναγνώρισεως ο οποίος καθιερώθηκε με τις οδηγίες 89/48/ΕΟΚ και 92/51/ΕΟΚ παραμένει αμετάβλητος».

14. Το άρθρο 13, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2005/36 προβλέπει ότι «[η] κατά την παράγραφο 1 δυνατότητα αναλήψεως του επαγγέλματος και η άσκησή του παρέχονται επίσης στους αιτούντες οι οποίοι έχουν ασκήσει το [αποτελούν αντικείμενο της ανωτέρω παραγράφου] επάγγελμα με πλήρη απασχόληση επί δύο έτη κατά την τελευταία δεκαετία, σε άλλο κράτος μέλος το οποίο δεν κατοχυρώνει νομοθετικώς το εν λόγω επάγγελμα, και οι οποίοι διαθέτουν μία ή περισσότερες βεβαιώσεις επαρκείας ή έναν ή περισσότερους τίτλους εκπαιδευσεως».

B — Η εθνική κανονιστική ρύθμιση

15. Η οδηγία 89/48 μεταφέρθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με το προεδρικό διάταγμα 165/2000 της 23ης Ιουνίου 2000⁷, το οποίο τροποποιήθηκε ακολούθως με τα προεδρικά διατάγματα 373/2001 της 18ης Οκτωβρίου

2001⁸ και 385/2002 της 23ης Δεκεμβρίου 2002⁹ (στο εξής: διάταγμα 165/2000).

16. Το άρθρο 2, παράγραφος 3, του διατάγματος 165/2000 ορίζει ως νομοθετικώς κατοχυρωμένο επάγγελμα την «δραστηριότητα ή το σύνολο νομοθετικά ρυθμιζόμενων επαγγελματικών δραστηριοτήτων που αποτελούν το επάγγελμα αυτό σε ένα κράτος μέλος».

17. Το άρθρο 2, παράγραφος 4, του διατάγματος 165/2000 ορίζει ότι νοείται ως «νομοθετικά ρυθμιζόμενη επαγγελματική δραστηριότητα η επαγγελματική δραστηριότητα για την πρόσβαση στην οποία ή για την άσκησή της ή έναν από τους τρόπους ασκήσεώς της σε ένα κράτος μέλος απαιτείται αμέσως ή εμμέσως, βάσει διατάξεων, η κατοχή διπλώματος. Τρόπους ασκήσεως μιας νομοθετικά ρυθμιζόμενης επαγγελματικής δραστηριότητας συνιστούν ιδίως:

α) η άσκηση δραστηριότητας υπό επαγγελματικό τίτλο, εφόσον η χρήση του τίτλου αυτού επιτρέπεται μόνον στους κατόχους διπλώματος που καθορίζεται από τις διατάξεις του κράτους μέλους,

β) [...]

Εξομοιώνεται προς νομοθετικά ρυθμιζόμενη επαγγελματική δραστηριότητα η επαγγελματική δραστηριότητα των μελών επαγγελματικής ένωσης ή οργάνωσης, κύριος στόχος των οποίων είναι η προαγωγή και η

6 — Βλ. άρθρο 62 της οδηγίας 2005/36.

7 — ΦΕΚ Α' 149 της 28ης Ιουνίου 2000.

8 — ΦΕΚ Α' 251 της 22ας Οκτωβρίου 2001.

9 — ΦΕΚ Α' 334 της 31ης Δεκεμβρίου 2002.

διατήρηση της στάθμης του επαγγέλματος σε υψηλά επίπεδα και οι οποίες για την επίτευξη του στόχου αυτού τυγχάνουν αναγνωρίσεως υπό ειδική μορφή σε κράτος μέλος και:

- α) χορηγούν στα μέλη τους δίπλωμα·
- β) υποβάλλουν τα μέλη τους σε επαγγελματικούς κανόνες τους οποίους θεσπίζουν οι ίδιες, και
- γ) παρέχουν σ' αυτά το δικαίωμα να κάνουν χρήση τίτλου ή συντομογραφίας ή ιδιότητας που αντιστοιχεί προς το δίπλωμα αυτό.

Στο παράρτημα του άρθρου 9 του παρόντος διατάγματος περιλαμβάνεται ενδεικτικός κατάλογος των ενώσεων ή οργανώσεων που πληρούν τους όρους της παρούσας παραγράφου. Όταν κράτος μέλος αναγνωρίζει μια ένωση ή οργάνωση σύμφωνα με τα οριζόμενα στην παρούσα παράγραφο, ενημερώνει σχετικά την Επιτροπή η οποία δημοσιεύει την πληροφορία αυτή στην *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*.

[...]

18. Το άρθρο 2, παράγραφος 5, του διατάγματος 165/2000 ορίζει την επαγγελματική πείρα ως τη «νόμιμη και πραγματική άσκηση του σχετικού επαγγέλματος σε ένα κράτος μέλος».

19. Το άρθρο 4, παράγραφος 1, του διατάγματος 165/2000 ορίζει:

«Εάν η πρόσβαση σε νομοθετικά ρυθμιζόμενο επάγγελμα ή η άσκησή του στην Ελλάδα προϋποθέτει την κατοχή διπλώματος του άρθρου 2, το Συμβούλιο του άρθρου 10 του παρόντος [διατάγματος] δεν δύναται να αρνείται σε υπήκοο κράτους μέλους την πρόσβαση στο επάγγελμα αυτό ή την άσκησή του, υπό τους ίδιους όρους με τους ημεδαπούς, επικαλούμενο την έλλειψη προσόντων, εφόσον ο αιτών:

- α) κατέχει το δίπλωμα του άρθρου 2 που έχει ληφθεί σε άλλο κράτος μέλος και απαιτείται για την άσκηση του επαγγέλματος στο κράτος μέλος αυτό, ή
- β) έχει ασκήσει το επάγγελμα αυτό με πλήρη απασχόληση επί δύο έτη κατά τη διάρκεια των δέκα τελευταίων ετών σε άλλο κράτος μέλος που δεν ρυθμίζει νομοθετικά το επάγγελμα αυτό, κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφοι 3 και 4, του παρόντος [διατάγματος] και έχει αποκτήσει έναν ή περισσότερους τίτλους εκπαίδευσως, οι οποίοι πρέπει
 - i) να έχουν χορηγηθεί από αρμόδια αρχή κράτους μέλους,
 - ii) να πιστοποιούν ότι ο κάτοχός τους παρακολούθησε με επιτυχία κύκλο σπουδών μετά τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, διάρκειας τουλάχιστον τριών ετών, ή ισοδύναμης διάρκειας με ελαστική παρακολούθηση,

σε πανεπιστήμιο ή ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα ή άλλο ίδρυμα του αυτού εκπαιδευτικού επιπέδου ενός κράτους μέλους και ότι παρακολούθησε με επιτυχία την επαγγελματική εκπαίδευση που απαιτείται επιπλέον του κύκλου σπουδών μετά τη δευτεροβάθμια, και

- iii) να προετοιμάζουν τον αιτούντα για την άσκηση του επαγγέλματος αυτού.

Τα δύο έτη επαγγελματικής πείρας που αναφέρονται στο πρώτο εδάφιο δεν είναι υποχρεωτικά όταν ο τίτλος ή οι τίτλοι τους οποίους κατέχει ο αιτών και οι οποίοι αναφέρονται στο παρόν σημείο πιστοποιούν νομοθετικά ρυθμιζόμενη εκπαίδευση.»

20. Με το άρθρο 10 του διατάγματος 165/2000 συνεστήθη στο Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων συλλογικό όργανο, το Συμβούλιο Αναγνώρισεως Επαγγελματικής Ισοτιμίας Τίτλων Τριτοβάθμιας Εκπαιδύσεως (στο εξής: ΣΑΕΙΤΤΕ).

21. Το άρθρο 11, παράγραφος 1, του διατάγματος 165/2000 προβλέπει ότι «η αναγνώριση του δικαιώματος ασκήσεως ορισμένου επαγγέλματος κατά τους όρους του παρόντος διατάγματος γίνεται με ειδικώς αιτιολογημένη απόφαση του Συμβουλίου Αναγνώρισεως Επαγγελματικής Ισοτιμίας Τίτλων Τριτοβάθμιας Εκπαιδύσεως».

III — Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

22. Η Χριστίνα Τόκη, ελληνικής ιθαγενείας, παρακολούθησε επί δύο έτη σπουδές στο τμήμα «Τεχνολογίας» του Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος Πατρών (Ελλάδα). Στα πλαίσια προγράμματος γνωστού ως «ευρωπαϊκού συστήματος κατοχυρώσεως μαθημάτων διά της μεταφοράς ακαδημαϊκών μονάδων», παρακολούθησε στη συνέχεια πρόγραμμα μηχανικής σε συνδυασμό με τις περιβαλλοντικές σπουδές διάρκειας ενός έτους στο Πανεπιστήμιο Sheffield Hallam (Ηνωμένο Βασίλειο), όπου έλαβε το 1997 το δίπλωμα «Bachelor of Engineering with Environmental Studies». Η Χ. Τόκη συνέχισε τις σπουδές της στο πλαίσιο προγράμματος σπουδών στον τομέα της μηχανικής περιβάλλοντος στο Πανεπιστήμιο Portsmouth, μετά το πέρας των οποίων της απενεμήθη ο τίτλος «Master of Science» το 1998.

23. Από 1ης Σεπτεμβρίου 1999, η Χ. Τόκη προσελήφθη ως «researcher» (ερευνητρια) στο τμήμα πολιτικών μηχανικών του Portsmouth μέχρι τις 31 Αυγούστου 2002. Η αμοιβή της ανερχόταν τότε σε 8 000 λίρες στερλίνες (GBP) ετησίως και η ίδια υπαγόταν σε κοινωνική ασφάλιση. Μεταξύ των δραστηριοτήτων της και σύμφωνα με βεβαίωση του εποπτεύοντος τις εργασίες της λέκτορα, στα καθήκοντά της περιλαμβάνονταν η παρακολούθηση και επιβιβήθηση των φοιτητών. Συμμετείχε επίσης σε ερευνητικό πρόγραμμα σε συνεργασία με βρετανική ιδιωτική επιχείρηση εξειδικευμένη στις αφορώσες την επεξεργασία των αποβλήτων τεχνολογίες, πρόγραμμα το οποίο αφορούσε την αποτίμηση της αποτελεσματικότητας πρωτοποριακής μεθόδου επεξεργασίας των αστικών λυμάτων. Παράλληλα, ανήκε σε ερευνητική

ομάδα με αντικείμενο την περιβαλλοντική τεχνολογία.

24. Τον Απρίλιο του 2002, η Χ. Τόκη ενεγράφη αυτοβούλως στο Chartered Institution of Water and Environmental Management (στο εξής: CIWEM) με την ιδιότητα του αποφοίτου («graduate»), ακολούθως δε ως ασκούμενη στο μητρώο του Engineering Council, όπερ συνιστά το πρώτο βήμα της οριστικής εγγραφής. Όπως προκύπτει από τη δικογραφία, η Χ. Τόκη δεν κατέστη πλήρες μέλος του Engineering Council. Συγκεκριμένα, για την εγγραφή της στο μητρώο ως «chartered engineer», τίτλο τον οποίο απονέμει το Engineering Council στα μέλη του, η ενδιαφερομένη έπρεπε να υποστεί ειδική διαδικασία δοκιμασίας, εντός του ανωτέρω Council, συνιστάμενη σε αξιολόγηση των μεταπτυχιακών γνώσεών της, της επαγγελματικής πείρας της και συζήτηση αφορώσα τα επαγγελματικά προσόντα της.

25. Στις 4 Ιουλίου 2003, η Χ. Τόκη κατέθεσε ενώπιον του ΣΑΕΙΤΤΕ αίτηση προκειμένου να της αναγνωρισθεί, σύμφωνα με τις διατάξεις του διατάγματος 165/2000 το οποίο μετέφερε στην εθνική έννομη τάξη την οδηγία 89/48, και λαμβάνοντας υπόψη την κτηθείσα

στο Ηνωμένο Βασίλειο επαγγελματική πείρα της, το δικαίωμα να ασκεί στην Ελλάδα το νομοθετικώς κατοχυρωμένο επάγγελμα της μηχανικού περιβάλλοντος. Το ΣΑΕΙΤΤΕ εξέδωσε στις 8 Μαρτίου 2005 το υπ' αριθ. 96 πρακτικό με το οποίο απέρριψε την αίτηση της Χ. Τόκη με την αιτιολογία ότι η αιτούσα δεν ήταν κάτοχος διπλώματος μηχανικού απονεμηθέντος από το Ηνωμένο Βασίλειο λόγω του ότι δεν κατείχε τον νομοθετικώς κατοχυρωμένο τίτλο «chartered engineer». Κατόπιν αυτού, δεν απέκτησε επαγγελματικά δικαιώματα εντός του κράτους προελεύσεως (ήτοι του Ηνωμένου Βασιλείου) όπως απαιτεί, πάντως, το διάταγμα 165/2000. Σύμφωνα πάντοτε με το ΣΑΕΙΤΤΕ, το επάγγελμα του μηχανικού περιβάλλοντος συνιστά νομοθετικώς κατοχυρωμένο επάγγελμα στην Ελλάδα αλλ' όχι στο Ηνωμένο Βασίλειο. Πάντως, το ΣΑΕΙΤΤΕ συνήγαγε από το γεγονός ότι το Engineering Council απονέμει τον τίτλο «chartered engineer» ότι η επίδικη δραστηριότητα ρυθμίζεται νομοθετικώς. Η Χ. Τόκη δεν προσκόμισε τον συναφή τίτλο. Κατά το ΣΑΕΙΤΤΕ, το άρθρο 4, παράγραφος 1, του διατάγματος 165/2000 προβλέπει σαφώς την εφαρμογή του κατά το άρθρο 3, στοιχείο α', της οδηγίας 89/48 μηχανισμού αναγνώρισεως στις περιπτώσεις κατά τις οποίες ο ενδιαφερόμενος προέρχεται από κράτος μέλος εντός του οποίου η άσκηση του αποτελούντος αντικείμενο της αιτήσεως επαγγέλματος κατοχυρώνεται νομοθετικώς και ελέγχεται από αναγνωρισμένες από το κράτος αυτές ενώσεις ή οργανώσεις σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 1, στοιχείο δ', δεύτερο εδάφιο, της εν λόγω οδηγίας.

26. Στις 29 Μαρτίου 2005, η Χ. Τόκη υπέβαλε ένσταση κατά του υπ' αριθ. 96 πρακτικού του ΣΑΕΙΤΤΕ επικαλούμενη το γεγονός ότι το Συμβούλιο παρέλειψε παρανόμως να λάβει υπόψη, αφενός, την τριετή επαγγελματική πείρα την οποία είχε αποκτήσει ως μισθωτή ερευνήτρια στο τμήμα πολιτικών μηχανικών βρετανικού πανεπιστημίου και,

αφετέρου, την εγγραφή της στο μητρώο των μηχανικών ως μέλους σε πρώτο επίπεδο και συγκεκριμένα στο CIWEM. Το ΣΑΕΙΤΤΕ, το οποίο εν τω μεταξύ είχε λάβει ορισμένες διευκρινίσεις εκ μέρους του Engineering Council, επανεξέτασε την αίτηση της Χ. Τόκη προτού την απορρίψει εκ νέου στις 12 Απριλίου 2005 για τους ίδιους λόγους. Κατόπιν αυτού, η Χ. Τόκη προσέφυγε στο Συμβούλιο της Επικρατείας ασκώντας αίτηση ακυρώσεως κατά του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων με αντικείμενο την ακύρωση του αριθ. 98 πρακτικού του ΣΑΕΙΤΤΕ με το οποίο επιβεβαιώθηκε η απόφασή του της 8ης Μαρτίου 2005.

27. Ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, η Χ. Τόκη υποστήριξε ότι, στηριζόμενο στο άρθρο 4, παράγραφος 1, στοιχείο α', του διατάγματος 165/2000, το ΣΑΕΙΤΤΕ απέρριψε ως μη νόμιμο το αίτημά της, ενώ θα έπρεπε να εξετάσει την αίτησή της υπό το φως του άρθρου 4, παράγραφος 1, στοιχείο β', του εν λόγω διατάγματος, καθόσον το επάγγελμα του μηχανικού περιβάλλοντος δεν είναι νομοθετικώς κατοχυρωμένο στο Ηνωμένο Βασίλειο. Πέραν τούτου, η Χ. Τόκη ισχυρίζεται ότι όχι μόνον είναι κάτοχος διπλώματος κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 1, του διατάγματος, αλλ' ότι απέδειξε και τριετή επαγγελματική πείρα κατά τη διάρκεια των δέκα τελευταίων ετών, κηθείσα στο Ηνωμένο Βασίλειο.

28. Αντιμέτωπο με δυσχέρεια ερμηνείας του δικαίου της Ενώσεως, το Συμβούλιο της Επικρατείας αποφάσισε να αναστείλει τη δίκη και, με απόφαση περί παραπομπής, η οποία περιήλθε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 28 Οκτωβρίου 2009, να υποβάλει στο

Δικαστήριο, βάσει του άρθρου 234 ΕΚ, τα ακόλουθα δύο προδικαστικά ερωτήματα:

- «1) Κατά την έννοια της διατάξεως του άρθρου 3, [πρώτο εδάφιο], στοιχείο β', της οδηγίας 89/48 [...] ο μηχανισμός αναγνώρισεως που προβλέπει η εν λόγω διάταξη εφαρμόζεται στις περιπτώσεις κατά τις οποίες στο κράτος μέλος προελεύσεως το επίμαχο επάγγελμα είναι νομοθετικώς κατοχυρωμένο υπό την έννοια που δίδεται στον όρο αυτό από την διάταξη του άρθρου 1, στοιχείο δ', δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας, ο δε ενδιαφερόμενος δεν είναι πλήρως μέλος ενώσεως ή οργανώσεως που πληροί τους όρους του ανωτέρω εδαφίου;
- 2) [Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως επί του ως άνω πρώτου ερωτήματος] κατά την έννοια της διατάξεως του άρθρου 3, [πρώτο εδάφιο], στοιχείο β', της οδηγίας 89/48 [...], ως άσκηση επαγγέλματος με πλήρη απασχόληση στο κράτος μέλος προελεύσεως νοείται η άσκηση αυτού τούτου του επαγγέλματος, για την χορήγηση αδείας ασκήσεως του οποίου υποβάλλεται στο κράτος μέλος υποδοχής αίτηση κατ' επίκληση της οδηγίας 89/48 [...] πραγματοποιηθείσα υπό την ιδιότητα του ελεύθερου επαγγελματία ή του μισθωτού, ή μπορεί να νοηθεί και η ενασχόληση με ερευνητική εργασία σε συναφές προς το επάγγελμα επιστημονικό πεδίο παρασχεθείσα σε μη κερδοσκοπικό, κατ' αρχήν, ίδρυμα;»

IV — Η ενώπιον του Δικαστηρίου διαδικασία

29. Η αιτούσα της κύριας δίκης, η Ελληνική Κυβέρνηση και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπέβαλαν στο Δικαστήριο τις γραπτές παρατηρήσεις τους.

30. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η οποία έλαβε χώρα στις 12 Οκτωβρίου 2010, διατύπωσαν προφορικά τις παρατηρήσεις τους οι αιτούσα της κύριας δίκης, η Ελληνική Κυβέρνηση και η Επιτροπή.

V — Νομική ανάλυση

A — Επί του πρώτου ερωτήματος

31. Προκειμένου να δοθεί απάντηση στο πρώτο από τα υποβληθέντα ερωτήματα του αιτούντος δικαστηρίου, επιβάλλεται η επιβεβαίωση του ότι η επίδικη επαγγελματική δραστηριότητα εμπίπτει σαφώς στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 89/48. Ακολούθως, απαιτείται να προσδιοριστεί σε ποια κατηγορία επαγγελματικής δραστηριότητας, κατά την έννοια της εν λόγω οδηγίας, ανήκει η επίδικη στο πλαίσιο της κύριας δίκης δραστηριότητα εντός του κράτους μέλους εκπαιδύσεως. Αφού δοθεί απάντηση και στο ζήτημα αυτό, απομένει πλέον μόνον η επίλυση του ζητήματος των εφαρμοστέων προϋποθέσεων αναγνώρισεως.

1. Η δραστηριότητα του μηχανικού περιβάλλοντος εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 89/48

32. Πρώτον, διευκρίνισα ήδη ότι η οικεία οδηγία, αν και καταργήθηκε, συνιστά το συναφές νομικό πλαίσιο κατά τον χρόνο κατά τον οποίο η Χ. Τόκη υπέβαλε την αίτησή της ενώπιον του ΣΑΕΙΤΤΕ¹⁰.

33. Πέραν τούτου, το επάγγελμα του μηχανικού εν γένει ή το επάγγελμα του μηχανικού περιβάλλοντος ειδικότερα εμπίπτει στο γενικό πλαίσιο το οποίο καθιέρωσε η οδηγία 89/48, χωρίς να έχει αποτελέσει αντικείμενο τομεακής εναρμονίσεως.

34. Τέλος, όπως προκύπτει από τη δικογραφία, το επάγγελμα του μηχανικού περιβάλλοντος είναι νομοθετικώς κατοχυρωμένο στην Ελλάδα και υπό την έννοια αυτή πληρούται η τιθέμενη στο άρθρο 2, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 89/48 προϋπόθεση¹¹. Περαιτέρω, δεδομένου ότι η Χ. Τόκη αναφέρεται σε διπλώματα πιστοποιούντα κύκλους σπουδών τουλάχιστον τριετούς φοιτήσεως και απονεμηθέντα εντός άλλου κράτους μέλους¹², επιβάλλεται η υπαγωγή της συγκεκριμένης δραστηριότητας στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 89/48.

10 — Βλ. σημείο 2 των προτάσεών μου.

11 — Βλ., επίσης, απόφαση της 1ης Φεβρουαρίου 1996, C-164/94, Αρανίτης (Συλλογή 1996, σ. I-135, σκέψη 17).

12 — Βλ. τρίτη αιτιολογική σκέψη και άρθρο 1, στοιχείο α', δεύτερη περίπτωση, της οδηγίας 89/48.

2. Ο νομικός χαρακτηρισμός της δραστηριότητας του μηχανικού περιβάλλοντος εντός του κράτους μέλους εκπαιδύσεως

35. Δοθέντος ότι δεν αμφισβητείται ότι το επάγγελμα του μηχανικού περιβάλλοντος είναι νομοθετικώς κατοχυρωμένο επάγγελμα εντός του κράτους υποδοχής –ήτοι εντός της Ελληνικής Δημοκρατίας–, και προκειμένου να προσδιοριστούν οι εφαρμοστέες προϋποθέσεις αναγνώρισεως, πρέπει να εξεταστεί αν, υπό το φως της οδηγίας 89/48, η επίδικη δραστηριότητα συνιστά εντός του κράτους μέλους εκπαιδύσεως –ήτοι εντός του Ηνωμένου Βασιλείου– νομοθετικώς κατοχυρωμένη δραστηριότητα, δραστηριότητα εξομοιούμενη προς νομοθετικώς κατοχυρωμένη δραστηριότητα ή μη νομοθετικώς κατοχυρωμένη δραστηριότητα.

36. Η νομοθετικώς κατοχυρωμένη ή μη φύση του επαγγέλματος του μηχανικού περιβάλλοντος στο Ηνωμένο Βασίλειο αποτελεί αντικείμενο αντιφατικών ισχυρισμών εκ μέρους των ενδιαφερομένων διαδίκων, ισχυρισμών οι οποίοι δεν εδράζονται άλλωστε σε ιδιαίτερα εμπειριστατωμένη ανάλυση. Πάντως, το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι η ισχύουσα στο Ηνωμένο Βασίλειο νομοθεσία δεν εξαρτά από οποιαδήποτε προϋπόθεση ούτε την πρόσβαση στη δραστηριότητα του μηχανικού ούτε την πρόσβαση στη δραστηριότητα του μηχανικού περιβάλλοντος.¹³ Επισημαίνει

επίσης ότι ο ρόλος του Engineering Council έγκειται στη διοργάνωση διαδικασιών αξιολογήσεως της επαγγελματικής ικανότητας των μελών του χορηγώντας τίτλο σε όσους πληρούν τις απαιτούμενες προϋποθέσεις. Το Engineering Council θεσπίζει επίσης κανόνες δεοντολογίας για τα μέλη του, τα οποία αναλαμβάνουν τη δέσμευση να τους τηρούν, και ασκεί συναφώς πειθαρχικά καθήκοντα. Παρά την αμφισημία ορισμένων γραπτών παρατηρήσεων επ' αυτού, ουδαμού προβάλλεται ο ισχυρισμός ότι η άσκηση της δραστηριότητας του μηχανικού περιβάλλοντος εξαρτάται από την κτήση της ιδιότητας του μέλους του εν λόγω Συμβουλίου και, συνακόλουθα, από την κτήση του τίτλου «chartered engineer». Αντιθέτως, ερωτηθείς επ' αυτού κατά την ενώπιον του Δικαστηρίου συζήτηση, ο εκπρόσωπος της Χ. Τόκη βεβαίωσε, χωρίς τούτο να αμφισβητηθεί από τους λοιπούς παρόντες διαδίκους, ότι η Χ. Τόκη μπορούσε να ασκήσει τη δραστηριότητα της μηχανικού περιβάλλοντος στο Ηνωμένο Βασίλειο, χωρίς να είναι μέλος του Engineering Council.

37. Υπό τις περιστάσεις αυτές, παρίσταται ότι, σε αντίθεση προς όσα υποστήριξε το ΣΑΕΙΤΤΕ, η συγκεκριμένη δραστηριότητα δεν μπορεί να θεωρηθεί ως νομικώς κατοχυρωμένη δραστηριότητα κατά το άρθρο 1, στοιχείο γ', και το άρθρο 1, στοιχείο δ', πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 89/48. Πράγματι, το Δικαστήριο έκρινε ότι «τέτοιου είδους επάγγελμα συνιστά η επαγγελματική δραστηριότητα η οποία, ως προς τις προϋποθέσεις προσβάσεως ή εξασκήσεώς της, ρυθμίζεται άμεσα ή έμμεσα από διατάξεις νομικής φύσεως, δηλαδή νομοθετικές, κανονιστικές ή διοικητικές διατάξεις. Η πρόσβαση σε ένα επάγγελμα ή η εξάσκησή του πρέπει να θεωρείται ότι ρυθμίζεται άμεσα από νομικές διατάξεις όταν οι νομοθετικές, κανονιστικές ή διοικητικές διατάξεις του κράτους μέλους υποδοχής καθορίζουν ένα καθεστώς που έχει ως αποτέλεσμα να επιτρέπει ρητώς την

13 — Καίτοι εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να ελέγξει τις προϋποθέσεις ασκήσεως της επίδικης επαγγελματικής δραστηριότητας, τούτο ουδόλως θίγει την ικανότητα του Δικαστηρίου να επιφέρει διευκρινίσεις: βλ. απόφαση της 7ης Σεπτεμβρίου 2006, C-149/05, Price (Συλλογή 2006, σ. I-7691, σκέψη 39).

πρόσβαση στην επαγγελματική αυτή δραστηριότητα μόνο στα πρόσωπα που πληρούν ορισμένες προϋποθέσεις, ενώ την απαγορεύει στα πρόσωπα που δεν τις πληρούν»¹⁴. Δεν απεδείχθη, πάντως, ότι η μη ιδιότητα μέλους του Engineering Council είναι ικανή για την απαγόρευση της προσβάσεως στη δραστηριότητα του μηχανικού περιβάλλοντος.

38. Το άρθρο 1, στοιχείο δ', δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 89/48 αφορά ακριβώς την περίπτωση επαγγελματικής δραστηριότητας που ασκούν τα μέλη «ενώσεως ή οργανώσεως, κύριος στόχος των οποίων είναι η προαγωγή και η διατήρηση της στάθμης του οικείου επαγγέλματος σε υψηλά επίπεδα, και οι οποίες, για την επίτευξη του στόχου αυτού, τυγχάνουν αναγνώρισεως υπό ειδική μορφή σε κράτος μέλος [...]». Όπως διευκρινίζεται στο άρθρο 1, στοιχείο δ', τρίτο εδάφιο, στο παράρτημα I της οδηγίας 89/48 απαντά ενδεικτικός κατάλογος των εν λόγω ενώσεων ή οργανώσεων πληρουσών τις προϋποθέσεις του άρθρου 1, στοιχείο δ', δεύτερο εδάφιο, μεταξύ δε αυτών καταλέγεται και το Engineering Council¹⁵. Οι ασκούμενες στο πλαίσιο αυτό επαγγελματικές δραστηριότητες χαρακτηρίζονται από την οδηγία ως επαγγελματικές δραστηριότητες εξομοιούμενες προς τις νομικώς κατοχυρωμένες επαγγελματικές δραστηριότητες. Ως εκ τούτου, το Engineering Council χορηγεί στα μέλη του «δίπλωμα»¹⁶, χωρίς, πάντως, τούτο να απαιτείται παγίως από όλους όσους επιθυμούν να ασκήσουν την

επαγγελματική δραστηριότητα του μηχανικού περιβάλλοντος.

39. Επομένως, δεν απαιτείται από τον μηχανικό περιβάλλοντος στο Ηνωμένο Βασίλειο η εκ των προτέρων και υποχρεωτική εγγραφή του στο Engineering Council. Καίτοι μπορεί να υποτεθεί ότι ένας «chartered engineer» απολαύει εμπορικού πλεονεκτήματος ή ευνοϊκότερης θέσεως ως προς την πρόσβαση του στην αγορά εργασίας¹⁷, πρόκειται απλώς για υπόθεση εργασίας, εν πάση περιπτώσει μη δυνάμενη να θέσει υπό αμφισβήτηση τη βεβαιότητα ότι η κατοχή του τίτλου αυτού δεν αποτελεί αναγκαίο προαπαιτούμενο για την άσκηση της επίδικης επαγγελματικής δραστηριότητας.

40. Η λεπτή αυτή διαφορά έχει σημασία καθόσον επιβεβαιώνει το ότι είναι απολύτως δυνατή η άσκηση δραστηριότητας μηχανικού χωρίς την ιδιότητα του «chartered engineer», άλλως χωρίς την ιδιότητα μέλους επαγγελματικής ενώσεως κατά το άρθρο 1, στοιχείο δ', δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 89/48. Εξηγεί επίσης τους λόγους για τους οποίους δεν πρόκειται συνεπώς για δραστηριότητα *εξομοιούμενη* προς νομοθετικώς κατοχυρωμένη επαγγελματική δραστηριότητα. Επίσης, λαμβάνοντας υπόψη το περιεχόμενο του προσαρτημένου στην οδηγία καταλόγου, φρονώ ότι είναι σαφές ότι ο νομοθέτης της Ενώσεως επιδίωξε με τον τρόπο αυτόν να

14 — Προπαρατεθείσα απόφαση Αρανίτης (σκέψεις 18 και 19).

15 — Βλ. σημείο 21 του κεφαλαίου του παραρτήματος το οποίο αφορά το Ηνωμένο Βασίλειο.

16 — Βλ. άρθρο 1, στοιχείο δ', δεύτερο εδάφιο, πρώτη περίπτωση, της οδηγίας 89/48.

17 — Το στοιχείο αυτό δεν ασκεί, εν πάση περιπτώσει, επιρροή, δοθέντος ότι το Δικαστήριο έκρινε σαφώς, επ' ευκαιρία του χαρακτηρισμού ενός νομοθετικώς κατοχυρωμένου επαγγέλματος εντός του κράτους μέλους υποδοχής, ότι «το ζήτημα εάν ένα επάγγελμα είναι νομοθετικά κατοχυρωμένο εξαρτάται από το νομικό σύστημα που ισχύει στο κράτος μέλος υποδοχής και όχι από τις συνθήκες της αγοράς εργασίας εντός αυτού του κράτους μέλους» (προπαρατεθείσα απόφαση Αρανίτης, σκέψη 23).

υπογραμμίζει την ύπαρξη των εν λόγω ενώσεων και οργανώσεων, την τυχόν ιστορική και πολιτισμική βεβαιότητά τους στα ενδιαφερόμενα κράτη μέλη¹⁸, αλλ' ασφαλώς όχι τον υποχρεωτικό χαρακτήρα της εγγραφής σε αυτές ως μέλους¹⁹. Υπό τις περιστάσεις αυτές, το γεγονός ότι η Χ. Τόκη δεν είναι πλήρες μέλος του Engineering Council δεν αποτελεί σε κάθε περίπτωση εμπόδιο για την πρόσβασή της στη δραστηριότητα της μηχανικού περιβάλλοντος εντός του κράτους μέλους εκπαιδεύσεως.

41. Η ύπαρξη του Engineering Council και η αναγνώρισή του με την οδηγία αποδεικνύουν εν τέλει το γεγονός ότι η δραστηριότητα του μηχανικού (ειδικότερα του μηχανικού περιβάλλοντος) επιδέχεται δύο διαφορετικούς χαρακτηρισμούς κατά την έννοια της οδηγίας 89/48.

42. Όταν ο ενδιαφερόμενος γίνει πλήρες μέλος του Engineering Council, και μάλιστα αυτοβούλως, του αναγνωρίζεται ο τίτλος του «chartered engineer». Υπό την έννοια αυτή, η επαγγελματική δραστηριότητα την οποία ασκεί πρέπει να χαρακτηριστεί ως επαγγελματική δραστηριότητα εξομοιούμενη με νομοθετικώς κατοχυρωμένη δραστηριότητα, καθόσον το άρθρο 1, στοιχείο δ', δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας προβλέπει ότι «εξομοιώνεται με νομοθετικώς κατοχυρωμένη

επαγγελματική δραστηριότητα η επαγγελματική δραστηριότητα των μελών ενώσεως ή οργανώσεως» όπως οι απαντώσες στην εν λόγω διάταξη.

43. Αντιθέτως, όταν ο ενδιαφερόμενος ασκεί τη δραστηριότητά του χωρίς να είναι μέλος μιας από τις ενώσεις ή οργανώσεις στις οποίες αναφέρεται το άρθρο 1, στοιχείο δ', δεύτερο και τρίτο εδάφιο, της οδηγίας 89/48, η δραστηριότητα αυτή δεν μπορεί πλέον να εκληφθεί ως δραστηριότητα εξομοιούμενη προς νομικώς κατοχυρωμένη δραστηριότητα εντός του κράτους μέλους εκπαιδεύσεως κατά την έννοια της ίδιας διατάξεως.

44. Επομένως, η δραστηριότητα του μηχανικού περιβάλλοντος, όπως η ασκηθείσα από τη Χ. Τόκη, σύμφωνα με τους ισχυρισμούς της²⁰, ήτοι χωρίς να είναι πλήρες μέλος του Engineering Council, ήτοι χωρίς να είναι κάτοχος του τίτλου «chartered engineer», πρέπει να χαρακτηριστεί ως μη νομοθετικώς κατοχυρωμένη επαγγελματική δραστηριότητα.

45. Όπως επισήμανε ορθά η Ελληνική Κυβέρνηση με τις γραπτές παρατηρήσεις της, η Επιτροπή είχε υποστηρίξει το 2003, ήτοι το ίδιο έτος κατά το οποίο η Χ. Τόκη υπέβαλε την πρώτη αίτησή της ενώπιον του ΣΑΕΙΤΤΕ, παρεμφερή άποψη στο πλαίσιο της Επιτροπής Αναφορών του Ευρωπαϊκού

18 — Σημειωτέον ότι το παράρτημα αφορά αποκλειστικώς ενώσεις ή οργανώσεις του Ηνωμένου Βασιλείου ή της Ιρλανδίας.

19 — Για παράδειγμα, δυσκολεύομαι να υποθέσω ότι το επάγγελμα του βιβλιοθηκariού αποτελεί αντικείμενο, στο Ηνωμένο Βασίλειο, υποχρεωτικής εγγραφής στη Library Association, έτερη από τις ενώσεις ή επαγγελματικές οργανώσεις στις οποίες αναφέρεται το παράρτημα της οδηγίας (η οποία μετονομάστηκε ακολούθως σε Chartered Institute of Library and Information Professionals).

20 — Η φρόνιμη αυτή διατύπωση επιβάλλεται ενόψει του δεύτερου ερωτήματος που υποβλήθηκε στο Δικαστήριο και που μας ωθεί κατ' ανάγκη στο να διερωτηθούμε ακριβώς αν και σε ποιο βαθμό η Χ. Τόκη άσκησε όντως δραστηριότητα μηχανικού περιβάλλοντος.

Κοινοβουλίου επ' αφορμή Έλληνα υπηκόου τελούντος σε κατάσταση παντελώς συγκρίσιμη με εκείνη της Χ. Τόκη²¹. Η Επιτροπή είχε διευκρινίσει τότε ότι το επάγγελμα του μηχανικού δεν διέπεται από καμία ειδική διάταξη στο Ηνωμένο Βασίλειο, οπότε υφίσταντο δύο διακριτές υποθετικές περιπτώσεις ανάλογα με το αν ο ενδιαφερόμενος ήταν ή όχι «chartered engineer». Επομένως, είναι όλως παράδοξο το ότι Επιτροπή υποστηρίζει με τις γραπτές παρατηρήσεις της διαμετρικά αντίθετη θέση, συνιστάμενη στην απεριφραστική υποστήριξη ότι η άσκηση του επαγγέλματος του μηχανικού περιβάλλοντος κατοχυρώνεται νομοθετικά κατά την έννοια της διατάξεως του άρθρου 1, στοιχείο δ', πρώτο εδάφιο, σε συνδυασμό με εκείνη του άρθρου 1, στοιχείο δ', δεύτερο εδάφιο, και ότι οι εφαρμοστέες προϋποθέσεις αναγνωρίσεως είναι εκείνες που αφορούν τα νομοθετικά κατοχυρωμένα επαγγέλματα.

46. Το να θεωρηθεί ότι η ίδια επαγγελματική δραστηριότητα είναι δυνατόν να αποτελέσει αντικείμενο δύο διακριτών επαγγελματικών προσόντων, δυνάμει της οδηγίας 89/48, ανάλογα με τις προϋποθέσεις ασκήσεώς της (ως μελών ή μη μελών), επιβεβαιώνεται από τη μεταγενέστερη εξέλιξη του δικαίου της Ενώσεως, ειδικότερα δε από την προπαρατεθείσα οδηγία 2005/36, η οποία κατήργησε

και αντικατέστησε την οδηγία 89/48, και η οποία υπενθυμίζει ότι δεν ετύγχανε εφαρμογής *ratione temporis* κατά τον χρόνο υποβολής της αιτήσεως της Χ. Τόκη. Το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2005/36 εφαρμόζεται σε «επάγγελμα που ασκείται από τα μέλη ενώσεως ή οργανώσεως του παραρτήματος Ι»²² (το οποίο αναφέρεται στο Engineering Council) και προβλέπει ότι το επάγγελμα αυτό εξομοιώνεται προς νομοθετικά κατοχυρωμένο επάγγελμα²³.

47. Εξάλλου, ακόμη και στην περίπτωση κατά την οποία το Δικαστήριο θα έκρινε ότι το γεγονός ότι μια ένωση ή οργάνωση πληροί, όσον αφορά συγκεκριμένη επαγγελματική δραστηριότητα, τις προϋποθέσεις του άρθρου 1, στοιχείο δ', δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 89/48 θα είχε ως συνέπεια το να προσδώσει στην ανωτέρω δραστηριότητα το καθεστώς της επαγγελματικής δραστηριότητας η οποία εξομοιούται προς νομικά κατοχυρωμένη επαγγελματική δραστηριότητα, συμπεριλαμβανομένης της ίδιας επαγγελματικής δραστηριότητας την οποία ασκούν πρόσωπα μη φέροντα την ιδιότητα του μέλους της ενώσεως ή οργανώσεως, η σχετική εκτίμηση δεν θα ασκούσε επιρροή, όπως προτίθεμαι να καταδείξω πάραυτα, επί του καθορισμού των εφαρμοστέων προϋποθέσεων αναγνωρίσεως.

22 — Η υπογράμμιση δική μου.

23 — Το άρθρο 52, παράγραφος 2, προβλέπει, εξάλλου, ότι, «εφόσον ένα επάγγελμα έχει ρυθμιστεί νομοθετικά στο κράτος μέλος υποδοχής από ένωση ή οργανισμό κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 2, οι υπήκοοι των κρατών μελών δικαιούνται να χρησιμοποιούν τον επαγγελματικό τίτλο που έχει χορηγηθεί από την ένωση ή τον οργανισμό, ή τη σύντημσή του, μόνον εάν αποδεικνύουν ότι είναι μέλη του εν λόγω οργανισμού ή της εν λόγω ενώσεως». Επομένως, η ανωτέρω διάταξη αφορά μόνο τις προϋποθέσεις χρήσεως του επαγγελματικού τίτλου τον οποίο χορήγησε η εν λόγω ένωση, ενώ εξ αυτού δεν μπορεί να συναχθεί, όπως άλλωστε και από τη διατύπωση της οδηγίας 89/48, ότι μόνον τα μέλη των εν λόγω ενώσεων επιτρέπεται να ασκούν την επίδικη επαγγελματική δραστηριότητα.

21 — Αναφορά 786/2002 του Λ. Κουνή. Ο Λ. Κουνής ήταν κάτοχος διπλώματος μηχανικού το οποίο του απενεμήθη στο Ηνωμένο Βασίλειο, χωρίς να είναι, πάντως, μέλος του Engineering Council, ήτοι χωρίς να φέρει τον τίτλο «chartered engineer». Επιδίωξε την αναγνώριση του διπλώματός του στην Ελλάδα προκειμένου να του επιτραπεί να ασκήσει εκεί την επαγγελματική δραστηριότητα του μηχανικού, όπερ του αρνήθηκε το ΣΑΕΙΓΤΕ.

3. Ο καθορισμός των εφαρμοστέων προϋποθέσεων αναγνώρισεως όσον αφορά την επαγγελματική δραστηριότητα του μηχανικού περιβάλλοντος στο πλαίσιο της καταστάσεως στην οποία τελεί η αιτούσα της κύριας δίκης

48. Η οδηγία 89/48 θεσπίζει σύστημα το οποίο, «ενισχύοντας το δικαίωμα του ευρωπαίου πολίτη να χρησιμοποιεί τις επαγγελματικές του γνώσεις σε οποιοδήποτε κράτος μέλος, ολοκληρώνει και συγχρόνως ενισχύει το δικαίωμά του να αποκτά τις γνώσεις αυτές όπου το επιθυμεί»²⁴. Πάντως, όπως είχε ήδη την ευκαιρία να υπογραμμίσει το Δικαστήριο, «η μέθοδος αναγνώρισεως που καθιερώνει η οδηγία 89/48 δεν έχει ως αποτέλεσμα την αυτόματη και άνευ όρων αναγνώριση των διπλωμάτων και των [οικείων] επαγγελματικών προσόντων»²⁵. Έτσι, το άρθρο 3 της οδηγίας προβλέπει δύο διαφορετικές διαδικασίες αναγνώρισεως, εκ των οποίων μόνον η μία δύναται να εφαρμοστεί σε δεδομένο πλαίσιο πραγματικών περιστατικών²⁶.

49. Το άρθρο 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α', της οδηγίας 89/48 εφαρμόζεται στην περίπτωση κατά την οποία το επάγγελμα κατοχυρώνεται νομοθετικώς εντός του κράτους μέλους εκπαίδευσσεως. Στην περίπτωση αυτή, εναπόκειται στην αρμόδια εθνική αρχή να πιστοποιήσει ότι ο αιτών κατέχει όντως το απαιτούμενο από το κράτος μέλος εκπαίδευσσεως δίπλωμα προκειμένου να έχει πρόσβαση στο εν λόγω νομοθετικώς κατοχυρωμένο επάγγελμα τόσο εντός του κράτους μέλους

υποδοχής όσο και εντός του κράτους μέλους εκπαίδευσσεως.

50. Εξάλλου, το άρθρο 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο β', της εν λόγω οδηγίας προβλέπει διαφορετική διαδικασία αναγνώρισεως εδραζόμενη στην κτηθείσα εντός του κράτους μέλους εκπαίδευσσεως επαγγελματική πείρα αν το εν λόγω κράτος μέλος «δεν κατοχυρώνει νομοθετικά το επάγγελμα αυτό κατά την έννοια του άρθρου 1, στοιχείο γ', και του άρθρου 1, στοιχείο δ', πρώτο εδάφιο». Επομένως, το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α', προσδιορίζεται από την ανωτέρω διάταξη, σε συνδυασμό με εκείνη του άρθρου 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο β', από το οποίο συνάγεται, μέσω μιας *a contrario* συλλογιστικής, ότι ο προβλεπόμενος στο άρθρο 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α', μηχανισμός εφαρμόζεται οσάκις το επάγγελμα ή η επαγγελματική δραστηριότητα λογίζεται ως νομικώς κατοχυρωμένη εντός του κράτους μέλους εκπαίδευσσεως.

51. Εφόσον το Δικαστήριο κρίνει, όπως προτείνω, ότι η δραστηριότητα του μηχανικού περιβάλλοντος, όπως αυτή την οποία η Χ. Τόκη ισχυρίζεται ότι άσκησε, δεν συνιστά νομοθετικώς κατοχυρωμένη δραστηριότητα εντός του κράτους μέλους εκπαίδευσσεως, τότε οι εφαρμοστέες στη συγκεκριμένη περίπτωση προϋποθέσεις αναγνώρισεως είναι οι προβλεπόμενες στο άρθρο 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο β'.

52. Αντιθέτως, στην υποθετική περίπτωση που το Δικαστήριο θα έκρινε ότι η δραστηριότητα του μηχανικού περιβάλλοντος, όπως αυτή την οποία η Χ. Τόκη ισχυρίζεται ότι άσκησε, συνιστά επαγγελματική δραστηριότητα εξομοιούμενη προς νομοθετικώς κατοχυρωμένη επαγγελματική δραστηριότητα

24 — Βλ. δέκατη τρίτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 89/48.

25 — Απόφαση της 23ης Οκτωβρίου 2008, C-274/05, Επιτροπή κατά Ελλάδας (Συλλογή 2008, σ. I-7969, σκέψη 39).

26 — Προπαρατεθείσα απόφαση Price (σκέψη 36).

κατά την έννοια του άρθρου 1, στοιχείο δ', δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 89/48, το Δικαστήριο θα έπρεπε να λάβει υπόψη το γεγονός ότι οι προϋποθέσεις του άρθρου 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α', εφαρμόζονται μόνον όσον αφορά τις νομοθετικές κατοχυρωμένες δραστηριότητες κατά την έννοια του άρθρου 1, στοιχεία γ' και δ', πρώτο εδάφιο, της οδηγίας.

53. Συγκεκριμένα, ο προβλεπόμενος στο άρθρο 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο β', της οδηγίας 89/48 μηχανισμός αναγνώρισεως εφαρμόζεται τόσο στην περίπτωση κατά την οποία το επάγγελμα δεν κατοχυρώνεται νομοθετικώς εντός του κράτους μέλους εκπαίδευσέως όσο και στην περίπτωση κατά την οποία η δραστηριότητα συνιστά εξομοιούμενη προς νομικώς κατοχυρωμένη δραστηριότητα κατά την έννοια του άρθρου 1, στοιχείο δ', δεύτερο εδάφιο.

54. Πάντως, υπό το φως της νομολογίας του Δικαστηρίου, η κατάσταση δεν εμφανίζεται εξίσου σαφής.

55. Το Δικαστήριο έχει κρίνει ήδη ότι «το άρθρο 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο β', [της οδηγίας 89/48] έχει εφαρμογή μόνον αν το εν λόγω επάγγελμα δεν είναι νομοθετικώς κατοχυρωμένο εντός του κράτους μέλους [εκπαιδεύσεως]»²⁷, χωρίς, πάντως, να διακρίνει ιδιαίτερας τις επαγγελματικές δραστηριότητες οι οποίες εξομοιούνται προς νομοθετικώς κατοχυρωμένες επαγγελματικές δραστηριότητες.

56. Υπό την έννοια αυτή, η στάση του Δικαστηρίου στο πλαίσιο της υποθέσεως Price²⁸ προκαλεί μάλλον έκπληξη. Στην υπόθεση εκείνη, ο H. Price ήταν κάτοχος ενός Bachelor χορηγηθέντος από μία εκ των οργανώσεων στις οποίες αναφέρεται το άρθρο 1, στοιχείο δ', δεύτερο εδάφιο, και οι οποίες περιλαμβάνονται σε συνημμένο στο παράρτημα της οδηγίας κατάλογο. Πάντως, ουδέποτε είχε γίνει μέλος της εν λόγω οργανώσεως (ήτοι του Royal Institution of Chartered Surveyors). Μολονότι το προδικαστικό ερώτημα που του υπέβαλε δεν αφορούσε τον καθορισμό του εφαρμοστέου σε παρόμοια περίπτωση μηχανισμού αναγνώρισεως, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι, δοθέντος ότι «ο H. Price δεν αποτελεί μέλος του Royal Institution of Chartered Surveyors, το ζήτημα της αναγνώρισεως, βάσει [του άρθρου 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α'], διπλωμάτων χορηγηθέντων από τον εν λόγω οργανισμό δεν τίθεται, εν προκειμένω, ακόμη και αν είχε αποδειχθεί ότι το [επίδικο] επάγγελμα είναι νομοθετικώς κατοχυρωμένο στο Ηνωμένο Βασίλειο βάσει της ρυθμίσεως που προβλέπει ο εν λόγω οργανισμός»²⁹. Το Δικαστήριο αφήνει να εννοηθεί εν προκειμένω ότι, αν ο H. Price ήταν μέλος της ανωτέρω οργανώσεως και ως εκ τούτου κάτοχος του χορηγούμενου από αυτήν διπλώματος, τότε εφαρμοστέος μηχανισμός αναγνώρισεως θα ήταν το άρθρο 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α', μολονότι η επίδικη επαγγελματική δραστηριότητα είναι απλώς δραστηριότητα εξομοιούμενη προς νομοθετικώς κατοχυρωμένη δραστηριότητα δυνάμει του άρθρου 1, στοιχείο δ', δεύτερο εδάφιο. Εξ αυτού το Δικαστήριο συνάγει ότι «το άρθρο 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο β', της οδηγίας 89/48 έχει εφαρμογή αν το επίμαχο επάγγελμα δεν είναι νομοθετικώς κατοχυρωμένο εντός του κράτους μέλους εκπαίδευσέως. Ως εκ τούτου, [...] η διάταξη αυτή θα μπορούσε να εφαρμοστεί μόνον αν το Royal Institution of Chartered Surveyors δεν πληρούσε τα

27 — Απόφαση της 14ης Ιουλίου 2005, C-141/04, Πέρος (Συλλογή 2005, σ. I-7163, σκέψη 31).

28 — Προπαρατεθείσα απόφαση.

29 — Ibidem (σκέψη 47).

κριτήρια του άρθρου 1, στοιχείο δ', δεύτερο εδάφιο»³⁰. Για τους προεκτεθέντες λόγους, παρόμοια λύση φρονώ ότι αντίκειται σαφώς προς το γράμμα του άρθρου 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο β', και θα ήταν σκόπιμο το Δικαστήριο να επωφεληθεί της ευκαιρίας που του παρέχει η υπό κρίση υπόθεση προκειμένου να μεταστρέψει προς την ορθή κατεύθυνση τη συναφή νομολογία του.

57. Υπό την έννοια αυτή, ας μου επιτραπεί να θεωρήσω ότι, όσον αφορά τις εμπίπτουσες στο πεδίο του άρθρου 1, στοιχείο δ', δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 89/48 δραστηριότητες, προέχει η μνεία της πλήρους εκφράσεως «επαγγελματική δραστηριότητα εξομοιούμενη προς νομοθετικώς κατοχυρωμένη επαγγελματική δραστηριότητα». Καθ' ο μέτρο ο εφαρμοστέος επί παρομοίων δραστηριοτήτων μηχανισμός αναγνωρίσεως δεν είναι ακριβώς ο ίδιος παρά μόνο για τις δυνάμει του άρθρου 1, στοιχείο δ', πρώτο εδάφιο, νομοθετικώς κατοχυρωμένες δραστηριότητες, η εξομείωση των πρώτων προς τις δεύτερες δεν είναι πλήρης. Υπό τις περιστάσεις αυτές, είναι εξόχως παραπλανητικό το να εξακολουθούν να χαρακτηρίζονται ως νομοθετικώς κατοχυρωμένες δραστηριότητες εκείνες οι οποίες εξομοιώνονται μόνον προς νομοθετικώς κατοχυρωμένες επαγγελματικές δραστηριότητες σύμφωνα με την οδηγία 89/48.

58. Τέλος –και η τελευταία αυτή σειρά παρατηρήσεων ισχύει επίσης μόνο σε περίπτωση κατά την οποία το Δικαστήριο θα συμπέρανε ότι η δραστηριότητα του μηχανικού περιβάλλοντος, όπως αυτή την οποία ισχυρίζεται ότι άσκησε η Χ. Τόκη, συνιστά

επαγγελματική δραστηριότητα εξομοιούμενη προς νομοθετικώς κατοχυρωμένη επαγγελματική δραστηριότητα κατά την έννοια του άρθρου 1, στοιχείο δ', δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 89/48–, σημειωτέον ότι το διάταγμα 165/2000 δεν μετέφερε πλήρως το άρθρο 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο β', της οδηγίας 89/48, γεγονός το οποίο είχε κατά πιθανολόγηση ως συνέπεια το ότι εξακολουθεί να συντηρείται η παρατηρούμενη στο ΣΑΕΙΤΤΕ σύγχυση. Το άρθρο 4, παράγραφος 1, στοιχείο β', του εν λόγω διατάγματος, το οποίο προβλέπει την εφαρμογή των κατά το άρθρο 3, στοιχείο β', της οδηγίας 89/48 προϋποθέσεων αναγνωρίσεως, παραπέμπει, προκειμένου να χαρακτηριστεί μια δραστηριότητα ως νομοθετικώς κατοχυρωμένη δραστηριότητα εντός του κράτους μέλους καταγωγής, στο άρθρο 2, παράγραφος 3³¹, και στο άρθρο 2, παράγραφος 4, στο σύνολό του³², αντί να περιοριστεί στο πρώτο εδάφιο του άρθρου 2, παράγραφος 4. Τούτο είχε ως αποτέλεσμα, λαμβανομένης υπόψη της αποφάσεως του ΣΑΕΙΤΤΕ, να αποκλειστεί η εφαρμογή των προβλεπομένων στο άρθρο 3, στοιχείο β', της οδηγίας προϋποθέσεων αναγνωρίσεως στις περιπτώσεις κατά τις οποίες ο ενδιαφερόμενος προέρχεται από κράτος μέλος όπου η άσκηση του αποτελούντος αντικείμενο της υποβληθείσας δυνάμει της οδηγίας αιτήσεως επαγγέλματος ελέγχεται εν μέρει από ενώσεις ή οργανώσεις αναγνωριζόμενες από το εν λόγω κράτος σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 1, στοιχείο δ', δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας. Επομένως, δεν μεταφέρθηκε ορθώς στην εσωτερική έννομη τάξη το άρθρο 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο β', της οδηγίας.

59. Τούτου δοθέντος, ουδέν στοιχείο συντρέχει ώστε η Χ. Τόκη να αδυνατεί να επικαλεστεί την ανωτέρω διάταξη ενώπιον του

31 — Η διάταξη αυτή αντιστοιχεί στο άρθρο 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 89/48.

32 — Η διάταξη αυτή αντιστοιχεί στο άρθρο 1, στοιχείο δ', της οδηγίας 89/48.

30 — Ibidem (σκέψη 48).

αιτούντος δικαστηρίου. Από πολλών ετών το Δικαστήριο εκτιμά ότι «η οδηγία [89/48] αποβλέπει στην απονομή δικαιωμάτων στους υπηκόους άλλων κρατών μελών»³³ και ότι «το άρθρο 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α΄, της οδηγίας 89/48 αποτελεί διάταξη της οποίας το περιεχόμενο είναι ανεπιφύλακτο και αρκούντως σαφές. Οι ιδιώτες δικαιούνται, επομένως, να επικαλεστούν τη διάταξη αυτή ενώπιον του εθνικού δικαστή προκειμένου να αποκλείσουν την εφαρμογή εθνικών διατάξεων αντιθέτων προς την οδηγία αυτή»³⁴. Κατά την άποψή μου, η ίδια διαπίστωση επιβάλλεται και ως προς το άρθρο 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο β΄, καθόσον το άρθρο 3 θεωρώ ότι συνιστά ένα αδιαίρετο σύνολο, τουλάχιστον όσον αφορά το πρώτο εδάφιο του εν τω συνόλω.

60. Στο πρώτο ερώτημα προτείνω να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο β΄, της οδηγίας 89/48 έχει την έννοια ότι ο προβλεπόμενος με τη διάταξη αυτή μηχανισμός αναγνώρισεως εφαρμόζεται στις περιπτώσεις όπου το επάγγελμα εξομοιώνεται, εντός του κράτους μέλους εκπαίδευσεως, προς επαγγελματική δραστηριότητα νομοθετικώς κατοχυρωμένη κατά την έννοια του άρθρου 1, στοιχείο δ΄, δεύτερο εδάφιο, της εν λόγω οδηγίας. Δεδομένου ότι το άρθρο 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο β΄, της οδηγίας 89/48 εφαρμόζεται τόσο επί των δραστηριοτήτων οι οποίες εξομοιώνονται προς νομοθετικώς κατοχυρωμένες δραστηριότητες εντός του κράτους εκπαίδευσεως όσον και επί των μη νομοθετικώς κατοχυρωμένων δραστηριοτήτων, το γεγονός ότι ο ενδιαφερόμενος είναι πλήρες μέλος ή μη μιας ενώσεως ή οργανώσεως πληρουσών τις κατά το άρθρο 1, στοιχείο δ΄,

δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας προϋποθέσει δεν ασκεί επιρροή επί του προσδιορισμού του εφαρμοστέου μηχανισμού αναγνώρισεως.

B — Επί του δευτέρου ερωτήματος

61. Σε περίπτωση κατά την οποία το Δικαστήριο κρίνει ότι οι εφαρμοστέες στην περίπτωση της Χ. Τόκη προϋποθέσεις αναγνώρισεως, κατά τον χρόνο εκτιμήσεως της από το ΣΑΕΙΤΤΕ, είναι οι προβλεπόμενες στο άρθρο 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο β΄, της οδηγίας 89/48, το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν η επαγγελματική πείρα την οποία απέκτησε η Χ. Τόκη ως ερευνήτρια σε πανεπιστήμιο μεταξύ των ετών 1999 και 2002 δύναται να εκληφθεί ως άσκηση με πλήρες ωράριο του επαγγέλματος της μηχανικού περιβάλλοντος επί δύο έτη κατά τη διάρκεια των δέκα τελευταίων ετών.

1. Επί του παραδεκτού του δευτέρου ερωτήματος

62. Προκαταρκτικώς, σημειώνω ότι το παραδεκτό του δευτέρου ερωτήματος το οποίο υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο δεν είναι προφανές ότι επιβάλλεται να εξεταστεί. Δεδομένου ότι το αιτούν δικαστήριο επελήφθη αιτήσεως ακυρώσεως κατά της επίδικης αποφάσεως την οποία εξέδωσε το ΣΑΕΙΤΤΕ, εφόσον το Δικαστήριο συνταχθεί με τις

33 — Απόφαση της 23ης Μαρτίου 1995, C-365/93, Επιτροπή κατά Ελλάδας (Συλλογή 1995, σ. I-499, σκέψη 9).

34 — Απόφαση της 29ης Απριλίου 2004, C-102/02, Beuttenmüller (Συλλογή 2004, σ. I-5405, σκέψη 55), υπό την αυτή έννοια, προπαρατεθείσα απόφαση Πέρος (σκέψη 32).

προτάσεις μου σχετικά με το πρώτο ερώτημα, τούτο και μόνο θα είναι ικανό προκειμένου το αιτούν δικαστήριο να οδηγηθεί στην ακύρωση της επίδικης αποφάσεως και να αναπέμψει την υπόθεση στη διοίκηση. Επιπλέον, η εν λόγω απόφαση θεμελιώνεται στον στοιχούνα, υπό το πρίσμα της εθνικής κανονιστικής ρυθμίσεως, στο άρθρο 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α', της οδηγίας 89/48 μηχανισμό, με αποτέλεσμα ότι το ΣΑΕΙΤΤΕ εξέδωσε απόφαση επί του αν η Χ. Τόκη είχε τη δυνατότητα να επικαλεστεί ισοδύναμο πτυχίο, αλλά δεν αποφάνθηκε επί του αν η κτηθείσα από την ίδια επαγγελματική πείρα στο Ηνωμένο Βασίλειο με την ιδιότητα της ερευνήτριας μπορούσε να ληφθεί υπόψη εγκύρως δυνάμει του προβλεπόμενου στο άρθρο 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο β', της οδηγίας μηχανισμού αναγνωρίσεως. Τέλος, σε περίπτωση κατά την οποία η υπόθεση θα ανέκυπτε εκ νέου ενώπιον της ελληνικής διοικήσεως, η τελευταία δεν θα μπορούσε πλέον να αποφανθεί με θεμέλιο την οδηγία 89/48, η οποία καταργήθηκε από την οδηγία 2005/36³⁵.

63. Μολοντούτο, τείνω να πειστώ ως προς το παραδεκτό του ερωτήματος από ορισμένα στοιχεία.

64. Πρώτον, κανένα από τα ενδιαφερόμενα μέρη τα οποία κατέθεσαν γραπτές παρατηρήσεις δεν αμφισβήτησε το παραδεκτό του δευτέρου αυτού ερωτήματος.

65. Εν συνεχεία, κατά πάγια νομολογία, στο πλαίσιο της θεσπιζόμενης με το άρθρο 234 ΕΚ, νυν άρθρο 267 ΣΛΕΕ, διαδικασίας, «εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο που έχει επιληφθεί της διαφοράς και φέρει την ευθύνη της εκδοθησόμενης δικαστικής απόφασης να εκτιμήσει, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες της υπόθεσης, τόσο την αναγκαιότητα μιας προδικαστικής απόφασης για την έκδοση της δικής του απόφασης όσο και το λυσιτελές των ερωτημάτων που υποβάλλει στο Δικαστήριο. Συνεπώς, εφόσον τα υποβαλλόμενα ερωτήματα αφορούν τη ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, το Δικαστήριο υποχρεούται κατ' αρχήν να απαντήσει»³⁶. Μόνο σε εξαιρετικές περιστάσεις, το Δικαστήριο εξετάζει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες του ζητήθηκε από το εθνικό δικαστήριο να εκδώσει προδικαστική απόφαση, προκειμένου να ελέγξει κατά πόσον είναι αρμόδιο να απαντήσει³⁷. Ειδικότερα, «δεν είναι δυνατόν να προβληθεί άρνηση απάντησης σε προδικαστικό ερώτημα εθνικού δικαστηρίου παρά μόνον όταν προκύπτει προδήλως ότι η ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, την οποία ζητεί το εθνικό δικαστήριο, δεν έχει καμία σχέση με το υποστατό ή το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσης ή ακόμη όταν το δικαστήριο δεν διαθέτει τα πραγματικά ή νομικά στοιχεία που είναι αναγκαία προκειμένου να δώσει χρήσιμη απάντηση στα ερωτήματα που του έχουν υποβληθεί»³⁸. Συναισθάνομαι το σκεπτικό του αιτούντος δικαστηρίου ότι προέχει να δοθούν στη διοίκηση, η απόφαση της οποίας πρόκειται ασφαλέστατα να ακυρωθεί, οι κατευθυντήριες γραμμές των οποίων έχει ανάγκη ενόψει της εκδόσεως νέας αποφάσεως. Η αιτούμενη ερμηνεία της διατάξεως του δικαίου της Ενώσεως εμφανίζει πρόδηλο δεσμό με τη διαφορά της κύριας δίκης, ανεξαρτήτως του αν έρεισμα είναι η

35 — Πράγματι, κατά το άρθρο 63 της οδηγίας 2005/36, τα κράτη μέλη όφειλαν να συμμορφωθούν προς τις διατάξεις της ανωτέρω οδηγίας το αργότερο στις 20 Οκτωβρίου 2007.

36 — Απόφαση της 18ης Μαρτίου 2010, C-440/08, *Gielen* (Συλλογή 2010, σ. I-2323, σκέψη 27 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

37 — *Ibidem* (σκέψη 28 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

38 — *Ibidem* (σκέψη 29 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

οδηγία 89/48 ή το άρθρο 13, παράγραφος 2, της οδηγίας 2005/36 το οποίο επαναλαμβάνει τις ίδιες προϋποθέσεις αναγνώρισεως με τις προβλεπόμενες στην οδηγία 89/48. Έτσι, ουδεμία από τις τρεις υποθετικές περιπτώσεις στις οποίες αναφέρθηκε το Δικαστήριο προκειμένου να θεμελιώσει την άρνησή του να αποφανθεί επί προδικαστικού ερωτήματος συντρέχει στην παρούσα περίπτωση.

66. Τέλος, σημειώνω ότι η δέκατη τέταρτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 2005/36 αναφέρει σαφώς ότι «ο μηχανισμός αναγνώρισεως που καθιερώθηκε με τις οδηγίες 89/48/ΕΟΚ και 92/51/ΕΟΚ παραμένει αμετάβλητος». Κατόπιν αυτού, οι διευκρινίσεις τις οποίες θα παράσχει το Δικαστήριο μέσω της απαντήσεώς του επί του δευτέρου αυτού ερωτήματος θα διατηρήσουν στο ακέραιο τη σημασία τους ανεξαρτήτως του αν έρρισμα είναι η οδηγία 89/48 ή η οδηγία 2005/36.

67. Υπό τις περιστάσεις αυτές, προτείνω στο Δικαστήριο να κρίνει παραδεκτό το δεύτερο ερώτημα και να συνεχίσει την περαιτέρω εξέτασή του.

2. Επί της εννοίας της ασκήσεως του επαγγέλματος με πλήρες ωράριο

68. Οσάκις τυγχάνουν εφαρμογής οι προϋποθέσεις αναγνώρισεως του άρθρου 3,

πρώτο εδάφιο, στοιχείο β', της οδηγίας 89/48, η εθνική αρχή δεν μπορεί να αρνείται την πρόσβαση στη συγκεκριμένη δραστηριότητα σε περίπτωση κατά την οποία ο αιτών έχει ασκήσει το οικείο επάγγελμα με πλήρες ωράριο επί δύο έτη εντός άλλου κράτους μέλους το οποίο δεν κατοχυρώνει την ως άνω δραστηριότητα. Το άρθρο 3, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας διευκρινίζει ότι εκείνο που αποτελεί υπό την έννοια αυτή αντικείμενο του πρώτου εδαφίου είναι σαφώς η επαγγελματική πείρα. Η οδηγία 89/48 ορίζει ως επαγγελματική πείρα στο άρθρο 1, στοιχείο ε', την «πραγματική και [νόμιμη] άσκηση του οικείου επαγγέλματος εντός κράτους μέλους». Έτσι, προκειμένου να δοθεί απάντηση στο δεύτερο ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου, πρέπει να αποσαφηνιστεί αν η δραστηριότητα στη οποία επιδόθηκε η Χ. Τόκη εντός του πανεπιστημίου το οποίο την απασχόλησε από το 1999 έως το 2002 μπορεί να θεωρηθεί ως πραγματική και με πλήρες ωράριο άσκηση του επαγγέλματος της μηχανικού περιβάλλοντος.

69. Η κατάσταση της Χ. Τόκη είναι ιδιαίρουσα υπό την έννοια ότι, προκειμένου να της επιτραπεί να ασκεί το επάγγελμα της μηχανικού περιβάλλοντος στην Ελλάδα, επικαλείται τρία έτη κηθείσας επαγγελματικής πείρας όχι ως μηχανικού περιβάλλοντος αλλά ως ερευνήτριας στον τομέα της μηχανικής περιβάλλοντος. Η αιτούσα της κύριας δίκης απασχολήθηκε επί τριετία ως «researcher» από το πανεπιστήμιο Portsmouth. Υπό την ιδιότητά της αυτή, η Χ. Τόκη επιβοηθούσε το έργο των φοιτητών και συμμετείχε σε διάφορες μορφές ακαδημαϊκών δραστηριοτήτων (συμμετοχή σε ερευνητική ομάδα περιβαλλοντικής τεχνολογίας, σύνταξη εκθέσεων, υποβολή επιστημονικών πορισμάτων σε πανεπιστημιακούς και βιομηχάνους). Όπως προκύπτει από τη δικογραφία, εργαζόταν

επίσης σε συνεργασία με εξειδικευμένη στην τεχνολογία επεξεργασίας υγρών αποβλήτων ιδιωτική εταιρία και διενεργούσε στο πλαίσιο αυτό εργαστηριακές αναλύσεις με σκοπό τον έλεγχο της ποιότητας της διαχείρισης της λυματολάσπης. Κατά τη Χ. Τόκη, η δραστηριότητα αυτή αποτελούσε σημαντική πτυχή του επαγγέλματος του μηχανικού περιβάλλοντος.

70. Λαμβάνοντας υπόψη τη διατύπωση του ερωτήματος, και υπό το φως των παρατηρήσεων της αιτούσας της κύριας δίκης οι οποίες χαρακτηρίζονται από την εμμονή επί του συγκεκριμένου σημείου, επιθυμώ να διευκρινίσω κατά πρώτον ότι δεν αντικρούεται και δεν αμφισβητείται ότι ερευνητική δραστηριότητα, όπως αυτή στην οποία επεδόθη η Χ. Τόκη, συνιστά άσκηση αμειβόμενης επαγγελματικής δραστηριότητας. Το αιτούν δικαστήριο έκρινε σκόπιμο να διευκρινίσει, διατυπώνοντας το δεύτερο ερώτημά του, ότι η κτηθείσα από τη Χ. Τόκη επαγγελματική πείρα ως «researcher» έλαβε χώρα εντός «μη κερδοσκοπικού, κατ' αρχήν, ιδρύματος». Το γεγονός ότι το εν λόγω ίδρυμα διώκει ή μη κερδοσκοπικό σκοπό ουδεμία απολύτως επίδραση ασκεί στο πλαίσιο της διαφοράς της κύριας δίκης. Πράγματι, εκείνο που βαρύνει είναι το αν η επαγγελματική πείρα εκτήθη διά της ασκήσεως επαγγελματικής δραστηριότητας υπό την ιδιότητα του ελεύθερου επαγγελματία ή του μισθωτού. Άλλωστε, δεν αμφισβητείται το γεγονός ότι η Χ. Τόκη απασχολήθηκε στο Πανεπιστήμιο Portsmouth.

71. Επομένως, το πρόβλημα δεν έγκειται στο αν δεδομένη πανεπιστημιακή ερευνητική δραστηριότητα δύναται να εκληφθεί αφεαυτής ως επαγγελματική πείρα. Το πράγματι τιθέμενο ζήτημα, δυσχερέστερο ως προς την επίλυσή του, είναι το αν η άσκηση της εν λόγω ερευνητικής δραστηριότητας σε τομέα τουλάχιστον εν μέρει συναφή προφανώς προς το επάγγελμα του μηχανικού περιβάλλοντος, για να επαναλάβω τη χρησιμοποιηθείσα από το αιτούν δικαστήριο ορολογία, εξομοιώνεται πλήρως προς πραγματική άσκηση του επαγγέλματος αυτού κατά το δίκαιο της Ενώσεως.

72. Με άλλους λόγους, αν η Χ. Τόκη επιδίωκε να λάβει την έγκριση ασκήσεως του επαγγέλματος του ερευνητή στην Ελλάδα και αν υποτεθεί, ασφαλώς, ότι ετύγχαναν τότε εφαρμογής οι ισχύουσες για τις μη κατοχυρωμένες νομοθετικώς ή δραστηριότητες εξομοιούμενες προς νομοθετικώς κατοχυρωμένες δραστηριότητες, θα έπρεπε προφανώς να ληφθεί υπόψη η κτηθείσα σε πανεπιστήμιο άλλου κράτους μέλους πείρα.

73. Η αμφισημία της υπό κρίση περιπτώσεως έγκειται στο γεγονός ότι η Χ. Τόκη κάνει λόγο για τρία έτη επαγγελματικής πείρας στον τομέα της έρευνας, αλλά σε συνάρτηση με τη μηχανική περιβάλλοντος. Τη δυσχέρεια εντείνει το γεγονός ότι ουδείς εκ των διαδίκων έλαβε θέση επί της υπάρξεως και του βαθμού της φερόμενης συναφείας μεταξύ των δραστηριοτήτων στις οποίες είχε επιδοθεί η Χ. Τόκη εντός του πανεπιστημίου και εκείνων τις οποίες θα καλούνταν να ασκήσει στο πλαίσιο της «πραγματικής»

ασκήσεως του επαγγέλματος της μηχανικού περιβάλλοντος.

74. Η βάση της οδηγίας 89/48 απαιτούμενη εργασία με πλήρη απασχόληση ανάγεται, όπως ήδη υπογράμμισα, στην κτηθείσα εντός του κράτους μέλους το οποίο δεν κατοχυρώνει νομοθετικώς το επάγγελμα επαγγελματική πείρα. Άρα, αφορά σαφώς «πραγματική και [νόμιμη] άσκηση του οικείου επαγγέλματος». Ως «οικείο επάγγελμα», νοείται το αποτελούν αντικείμενο της υποβαλλόμενης στο κράτος μέλος υποδοχής αιτήσεως περί αναγνώρισεως. Η αίτηση της Χ. Τόκη αφορά τη δραστηριότητα του μηχανικού περιβάλλοντος. Λαμβάνοντας υπόψη τα προεκτεθέντα, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η κτηθείσα από τη Χ. Τόκη πείρα υπό την ιδιότητα της «researcher» δεν είναι δυνατό να εξομοιωθεί πλήρως, a priori, με την πραγματική άσκηση της δραστηριότητας του μηχανικού περιβάλλοντος, καθόσον δεν πρόκειται ακριβώς για το επάγγελμα αυτό το οποίο άσκησε η ίδια στο Ηνωμένο Βασίλειο. Ομοίως, το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 89/48 διευκρινίζει σαφώς ότι η αναγνώριση προϋποθέτει ότι πρόκειται για την άσκηση «αυτού» του επαγγέλματος, ήτοι του επαγγέλματος το οποίο αποτελεί αντικείμενο της αιτήσεως προσβάσεως ή εγκρίσεως ασκήσεως. Κατ' ουσίαν, αυτό είναι και το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξε η Επιτροπή επ' ευκαιρία της παρατεθείσας απαντήσεως της στην επιτροπή αναφορών του Κοινοβουλίου³⁹.

39 — Συγκεκριμένα, η Επιτροπή υποστήριξε ότι η απαιτούμενη δύναμη του άρθρου 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο β', της οδηγίας 89/48 επαγγελματική πείρα πρέπει να έχει κτηθεί σε σχέση με το ίδιο επάγγελμα για τα οποία ο ενδιαφερόμενος διαθέτει τα προσόντα και ζητεί την αναγνώριση. Η Επιτροπή θεώρησε ότι ο Λ. Κουνής δεν ήταν σε θέση να επικαλεστεί την απαιτούμενη υπό την ιδιότητα του μηχανικού επαγγελματική πείρα καθόσον αναφέρθηκε απλώς σε πείρα «lecturer» (βλ. προπαρατεθείσα αναφορά 786/2002).

75. Έτσι, αποφαινόμενο με βάση την οδηγία 89/48 επ' αφορμή των διπλωμάτων τα οποία απαιτεί το κράτος μέλος εκπαιδεύσεως όταν κατοχυρώνει νομοθετικώς την πρόσβαση στο «εν λόγω επάγγελμα» εντός του εδάφους του, το Δικαστήριο έχει κρίνει ήδη ότι «η έκφραση “το εν λόγω επάγγελμα” του άρθρου 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο α', της οδηγίας, πρέπει να νοηθεί ως αφορώσα επαγγέλματα τα οποία, τόσο στο κράτος καταγωγής όσο και σ' αυτό της υποδοχής, είναι, είτε όμοια είτε ανάλογα, δηλαδή, σε ορισμένες περιπτώσεις, απλώς ισοδύναμα, από την άποψη των δραστηριοτήτων που αυτά καλύπτουν»⁴⁰. Εκτιμώ ότι είναι απόλυτα λογική η εκ μέρους του Δικαστηρίου δοθείσα ερμηνεία να ισχύει και στο πλαίσιο του άρθρου 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο β', το οποίο αφορά τη με πλήρη απασχόληση άσκηση του «οικείου επαγγέλματος».

76. Εξάλλου, η δοθείσα από το Δικαστήριο ερμηνεία στην έκφραση «το εν λόγω επάγγελμα» παρέχει τη δυνατότητα μιας κάποιας προσαρμογής με την αναγνώριση του ότι μπορεί να πρόκειται ενδεχομένως και για ισοδύναμα επαγγέλματα υπό το πρίσμα των καλυπτομένων δραστηριοτήτων. Υπό τις περιστάσεις αυτές, εναπόκειται στην επιφορτισμένη με την αναγνώριση των διπλωμάτων και την επαγγελματική πείρα εθνική αρχή, εν προκειμένω το ΣΑΕΙΤΤΕ, να αποφασίσει αν τα καθήκοντα τα οποία η Χ. Τόκη εκπλήρωσε στο πλαίσιο της συνεργασίας της με την εξειδικευμένη ιδιωτική εταιρία αποτελούν ενδεχομένως, όπως η ίδια ισχυρίζεται, ουσιώδη πτυχή των δραστηριοτήτων ενός μηχανικού περιβάλλοντος, ήτοι ουσιώδες στοιχείο ενός

40 — Απόφαση της 19ης Ιανουαρίου 2006, C-330/03, Colegio (Συλλογή 2006, σ. I-801, σκέψη 20).

ισοδύναμου κατά την έννοια της νομολογίας του Δικαστηρίου επαγγέλματος.

77. Αφής στιγμής το ΣΑΕΙΤΤΕ αποτιμήσει τη μεταξύ των δραστηριοτήτων τις οποίες άσκησε η Χ. Τόκη κατά το χρονικό διάστημα της απασχολήσεώς της στο πανεπιστήμιο και εκείνων τις οποίες άσκησε επ' ευκαιρία της πραγματικής εξασκήσεως του επαγγέλματος της μηχανικού περιβάλλοντος συνάφεια, θα πρέπει ακολούθως να προσδιοριστεί αν η Χ. Τόκη άσκησε όντως με πλήρη απασχόληση επί τουλάχιστον δύο έτη, από το σύνολο των τριών ετών τα οποία η ίδια διήνυσε στο πανεπιστήμιο ως «researcher», δραστηριότητα αποτελούσα ουσιώδη πτυχή του επαγγέλματος του μηχανικού περιβάλλοντος, καθόσον, όπως προκύπτει από τη δικογραφία, η Χ. Τόκη άσκησε, κατά τη διάρκεια των εν λόγω τριών ετών, άλλες δραστηριότητες προδήλως άνευ συνδέσμου προς την πραγματική εξάσκηση του επαγγέλματος του μηχανικού περιβάλλοντος (όπως η επίβλεψη των φοιτητών).

78. Προσθέτω επίσης ότι δεν μπορεί να αποκλειστεί ότι η άσκηση δραστηριοτήτων οι οποίες είναι απλώς συναφείς με την επαγγελματική δραστηριότητα για την οποία υποβλήθηκε η αίτηση προσβάσεως, μολονότι δεν μπορεί να αποτελεί την πραγματική εξάσκηση του εν λόγω επαγγέλματος, συμβάλλει στην κτήση, ακολούθως δε στην παγίωση, των γνώσεων του αιτούντος σε σχέση με την ως άνω δραστηριότητα. Πάντως, είναι πιθανόν η συνεργασία της Χ. Τόκη με την ιδιωτική εταιρία να μην της παρέσχε τη δυνατότητα να ασκήσει το σύνολο των δραστηριοτήτων τις οποίες θα καλούνταν να ασκεί επ' ευκαιρία της πραγματικής εξασκήσεως του επαγγέλματος της μηχανικού περιβάλλοντος.

Επί παραδείγματι, η Χ. Τόκη δεν ερχόταν σε επαφή με την πελατεία· μπορεί επίσης να υποτεθεί ότι οι γνώσεις των εθνικών κανόνων σχετικά με την πολεοδομία και την οικολογία είναι αναγκαίες για τους μηχανικούς περιβάλλοντος, στοιχείο το οποίο δεν διαθέτει η Χ. Τόκη όσον αφορά την ελληνική κανονιστική ρύθμιση.

79. Για την πληρότητα της αναλύσεως, επιβάλλεται επίσης να εξεταστεί η υποθετική περίπτωση, σύμφωνα με την οποία η εθνική αρχή θα αποφάσιζε να υπαγάγει την αιτούσα της κύριας δίκης σε μέτρα αναπληρώσεως⁴¹. Αυτό θα συνέβαινε αν το ΣΑΕΙΤΤΕ έκρινε ότι το επάγγελμα του μηχανικού περιβάλλοντος στην Ελλάδα περιλαμβάνει μία ή περισσότερες επαγγελματικές δραστηριότητες οι οποίες δεν υφίστανται στο ασκούμενο από τον αιτούντα εντός του κράτους μέλους εκπαίδευσως επάγγελμα όταν χαρακτηριστικό της διαφοράς αυτής είναι η ειδική εκπαίδευση που απαιτείται στην Ελλάδα και αφορά τομείς γνώσεων ουσιωδώς διαφορετικούς από εκείνους που καλύπτονται από τον ή τους τίτλους που προσκομίζει ο αιτών⁴².

80. Τα μέτρα αναπληρώσεως τα οποία θα υιοθετούνταν σε παρόμοια περίπτωση θα έπρεπε να λαμβάνουν δεόντως υπόψη,

41 — Άρθρο 4 της οδηγίας 89/48, ακολούθως δε άρθρο 14 της οδηγίας 2005/36.

42 — Άρθρο 4, παράγραφος 1, στοιχείο β', τρίτη περίπτωση της οδηγίας 89/48· ακολούθως δε, άρθρο 14, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 2005/36. Στην τελευταία αυτή περίπτωση υποτίθεται ότι η εθνική αρχή αναγνωρίζει ταυτοχρόνως επαρκή δεσμό συναφείας μεταξύ της ασκηθείσας από τη Χ. Τόκη δραστηριότητας και της δραστηριότητας του μηχανικού περιβάλλοντος, αλλά και ότι επρόκειτο για άσκηση με πλήρη απασχόληση της εν λόγω συναφούς δραστηριότητας, ώστε να κρίνεται ότι πληρούνται οι προϋποθέσεις του άρθρου 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο β' της οδηγίας 89/48.

τηρώντας την αρχή της αναλογικότητας, την κτηθείσα, αν και ανεπαρκή ώστε να της επιτρέψει άμεση πρόσβαση, από τη Χ. Τόκη πείρα, και άνευ άλλων διατυπώσεων ως προς την εν λόγω δραστηριότητα.

για την άσκηση του επαγγέλματος το οποίο αποτελεί αντικείμενο της αιτήσεως πρακτική πείρα ικανή να συμπληρώσει, τουλάχιστον μερικώς, τις ελλείπουσες κατά την αρχικώς παρασχεθείσα εκπαίδευση γνώσεις.

81. Η νομολογία επ' αυτού δεν επιδέχεται αμφισβήτηση, καθόσον το Δικαστήριο είχε ήδη την ευκαιρία να κρίνει ότι «το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 4 της οδηγίας 89/48, το οποίο επιτρέπει ρητώς την επιβολή πρόσθετων όρων [μέτρων αναπληρώσεως], πρέπει να περιορίζεται στις περιπτώσεις που τα μέτρα αυτά αποδεικνύονται ανάλογα προς τον επιδιωκόμενο σκοπό»⁴³. Εξάλλου, το ότι μέτρα αναπληρώσεως εξαρτώνται από την τήρηση της αρχής της αναλογικότητας καθιερώνεται του λοιπού ρητώς με το άρθρο 14, παράγραφος 5, της οδηγίας 2005/36⁴⁴. Έτσι, κατά τον χρόνο λήψεως, ενδεχομένως, μέτρων αναπληρώσεως, η εθνική αρχή θα πρέπει να λάβει υπόψη οποιαδήποτε συναφή

82. Υπό τις περιστάσεις αυτές, προτείνω στο δεύτερο ερώτημα να δοθεί η απάντηση ότι, τόσο βάσει της οδηγίας 89/48 όσο και της οδηγίας 2005/36, η με πλήρη απασχόληση άσκηση του επαγγέλματος πρέπει να εκληφθεί ως πραγματική άσκηση του οικείου επαγγέλματος, ήτοι εκείνου για το οποίο υποβλήθηκε η αίτηση εγκρίσεως. Εναπόκειται στην εθνική αρχή να αποφασίσει αν τα ασκηθέντα από την αιτούσα της κύριας δίκτης καθήκοντα στο πλαίσιο της ερευνητικής δραστηριότητάς της είναι ικανά να αποτελέσουν ισοδύναμο επάγγελμα υπό την έποψη των καλυπτομένων σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου δραστηριοτήτων. Τέλος, σε περίπτωση κατά την οποία η εθνική αρχή επέβαλλε μέτρα αναπληρώσεως, θα εναπέκειτο στην ίδια, πάντως, να τα ορίσει τηρώντας την αρχή της αναλογικότητας και λαμβάνοντας υπόψη τον δεσμό συναφείας μεταξύ του επαγγέλματος για το οποίο η αιτούσα επιθυμεί να λάβει έγκριση ασκήσεώς του εντός του κράτους μέλους υποδοχής και της κτηθείσας στο κράτος μέλος εκπαιδευσεώς επαγγελματικής πείρας.

43 — Προπαρατεθείσα απόφαση Colegio (σκέψη 24) και απόφαση της 17ης Απριλίου 2008, C-197/06, Van Leuken (Συλλογή 2008, σ. I-2627, σκέψη 39).

44 — Πράγματι, το άρθρο 14, παράγραφος 5, της οδηγίας 2005/36 ορίζει ότι οι αφορώσες τα μέτρα αναπληρώσεως διατάξεις, ειδικότερα δε το άρθρο 14, παράγραφος 1, της οδηγίας εφαρμόζονται «τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας. Ειδικότερα, εάν το κράτος μέλος υποδοχής προτίθεται να απαιτήσει από τον αιτούντα την πραγματοποίηση πρακτικής ασκήσεως προσαρμογής ή την υποβολή του σε δοκιμασία επαρκείας, πρέπει κατ' αρχάς να εξακριβώσει κατά πόσον οι γνώσεις τις οποίες έχει αποκτήσει ο αιτών κατά τη διάρκεια της επαγγελματικής πείρας του σε κράτος μέλος ή σε τρίτη χώρα είναι ικανές να καλύψουν, πλήρως ή μερικώς, την ουσιαστική διαφορά για την οποία γίνεται λόγος στην παράγραφο 4».

VI — Πρόταση

83. Υπό το φως του συνόλου των προπαρατεθεισών σκέψεων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει ως εξής στα υποβληθέντα από το Συμβούλιο της Επικρατείας προδικαστικά ερωτήματα:

- «1) Το άρθρο 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο β', της οδηγίας 89/48/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Δεκεμβρίου 1988, σχετικά με ένα γενικό σύστημα αναγνώρισης των διπλωμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που πιστοποιούν επαγγελματική εκπαίδευση ελάχιστης διάρκειας τριών ετών, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2001/19/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Μαΐου 2001, έχει την έννοια ότι ο προβλεπόμενος με τη διάταξη αυτή μηχανισμός αναγνώρισης εφαρμόζεται στις περιπτώσεις όπου το επάγγελμα εξομοιώνεται, εντός του κράτους μέλους εκπαίδευσης, προς επαγγελματική δραστηριότητα νομοθετικώς κατοχυρωμένη κατά την έννοια του άρθρου 1, στοιχείο δ', δεύτερο εδάφιο, της εν λόγω οδηγίας. Δεδομένου ότι το άρθρο 3, πρώτο εδάφιο, στοιχείο β', της οδηγίας 89/48 εφαρμόζεται τόσο επί των δραστηριοτήτων οι οποίες εξομοιώνονται προς νομοθετικώς κατοχυρωμένες δραστηριότητες εντός του κράτους εκπαίδευσης όσον και επί των μη νομοθετικώς κατοχυρωμένων δραστηριοτήτων, το γεγονός ότι ο ενδιαφερόμενος είναι πλήρες μέλος ή μη μιας ενώσεως ή οργανώσεως πληρουσών τις κατά το άρθρο 1, στοιχείο δ', δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας προϋποθέσεις δεν ασκεί επιρροή επί του προσδιορισμού του εφαρμοστέου μηχανισμού αναγνώρισης.

- 2) Τόσο βάσει της οδηγίας 89/48 όσο και της οδηγίας 2005/36/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Σεπτεμβρίου 2005, σχετικά με την αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων, η με πλήρη απασχόληση άσκηση του επαγγέλματος πρέπει να εκληφθεί ως πραγματική άσκηση του οικείου επαγγέλματος, ήτοι εκείνου για το οποίο υποβλήθηκε η αίτηση εγκρίσεως. Εναπόκειται στην εθνική αρχή να αποφασίσει αν τα ασκηθέντα από την αιτούσα της κύριας δίκης καθήκοντα στο πλαίσιο της ερευνητικής δραστηριότητάς της είναι ικανά να αποτελέσουν ισοδύναμο επάγγελμα υπό την έποψη των καλυπτομένων σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου δραστηριοτήτων. Τέλος, σε περίπτωση κατά την οποία η εθνική αρχή επέβαλλε μέτρα αναπληρώσεως,

θα εναπέκειτο στην ίδια, πάντως, να τα ορίσει τηρώντας την αρχή της αναλογικότητας και λαμβάνοντας υπόψη τον δεσμό συναφείας μεταξύ του επαγγέλματος για το οποίο η αιτούσα επιθυμεί να λάβει έγκριση ασκήσεώς του εντός του κράτους μέλους υποδοχής και της κτηθείσας στο κράτος μέλος εκπαίδευσως επαγγελματικής πείρας.»